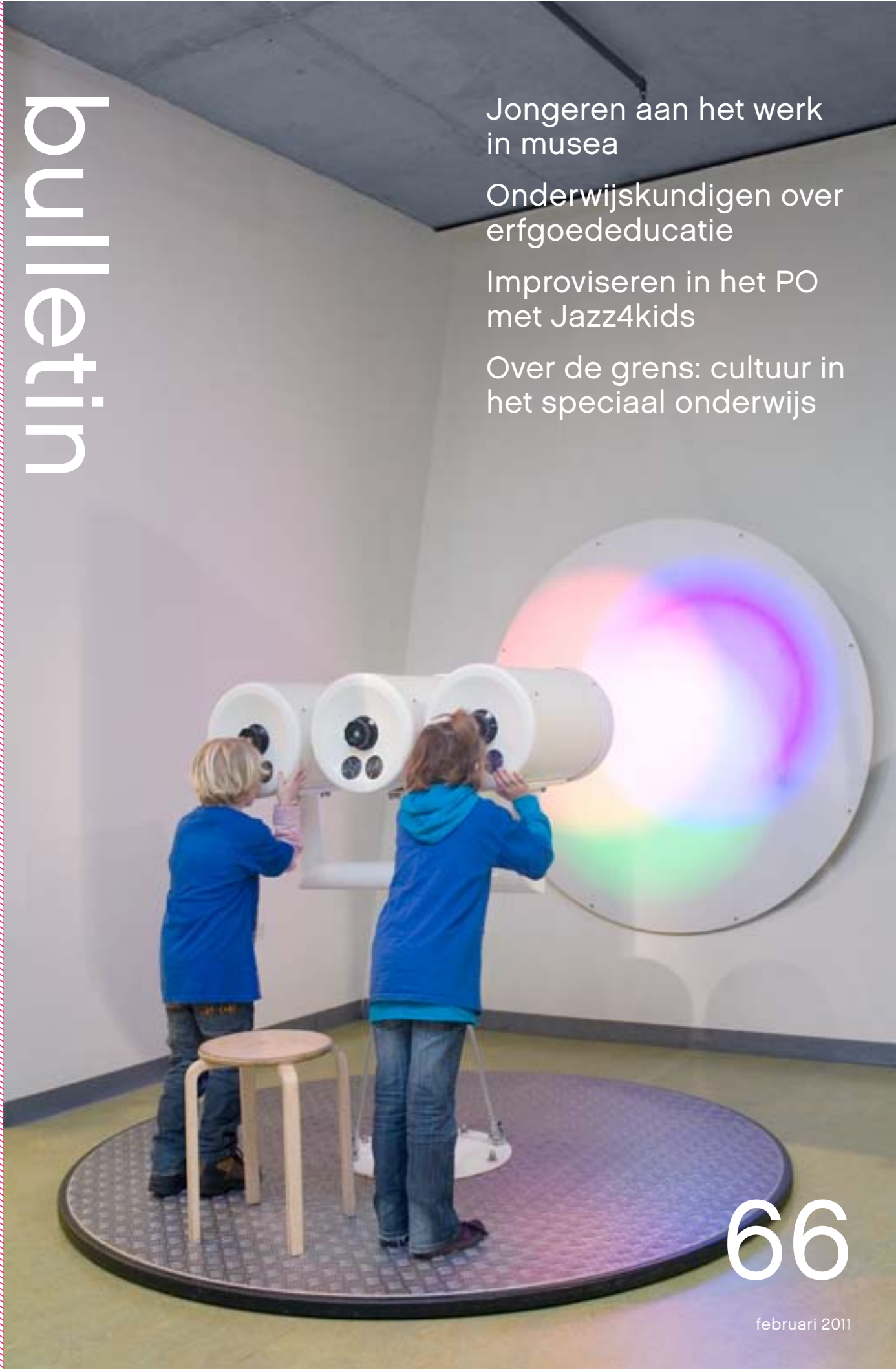

Jongeren aan het werk
in musea

Onderwijskundigen over
erfgoededucatie

Improviseren in het PO
met Jazz4kids

Over de grens: cultuur in
het speciaal onderwijs

“Erfgoed moet je ter plekke beleven”

Onderwijskundigen Marieke Zeeman en Annemarie de Regt zijn sinds 15 jaar gespecialiseerd in erfgoededucatie. Volgens hen is het geen middel om de geschiedenisles op te leuken. “Erfgoed moet een vertrekpunt zijn voor projecten en van daaruit kun je kijken hoe je verbindingen met school kunt leggen.”

[pagina 4](#)

Brede scholen: Cultuuronderwijs brengt de hele omgeving in beweging

Sinds 2007 verstrekt het ministerie van OCW subsidies voor de versterking van cultuuronderwijs in brede basisscholen. De subsidieaanvragen liepen enorm uiteen. De subsidiecommissie kijkt wel met tevredenheid terug. Eeke Wervers, projectleider vanuit Cultuurnetwerk Nederland: “Je ziet dat het cultuuronderwijs echt verankerd is, niet alleen binnen de brede school maar ook in de omgeving daarvan.”

[pagina 7](#)

Portret Anna Freud Schule: In de beperking toont zich de meester

De Anna Freud Schule is de enige middelbare school in Duitsland die vwo aanbiedt aan chronisch zieken en gehandicapte jongeren. Ondanks de fysieke en financiële beperkingen slaagde de school erin om verkozen te worden tot school met het overtuigendste cultuurprofiel. De rector is zelfs bereid om reguliere lessen op te offeren voor cultuuronderwijs.

[pagina 10](#)

Jongeren in het museum: van Art trips tot Blikopeners

Peer education is een beproefd concept. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen. Door jongeren binnen te halen, kun je niet alleen henzelf aanspreken, maar ook hun netwerk. Verschillende musea gingen daarom de afgelopen jaren aan de slag met Blikopeners, Junior Museumcommissies en Art trips. Marlous van Gastel van het Stedelijk Museum: “Jongeren leggen verbanden die wij niet zien of stellen vragen die wij vergeten te stellen. Ze houden ons scherp.”

[pagina 14](#)

Werken als beroeps- kunstenaar in de klas: dichtbij ideaal

Bulletin Cultuur & School liep een dag mee met Rozemarijn Tromp die als Bik'er workshops animatie geeft. Tromp vindt het mooi, leerzaam, inspirerend en dubbel profijtelijk, want je verdient er geld mee én bouwt er nuttige contacten mee op.

[pagina 20](#)

Museumeducatie in beeld

John W.M. Leek, hoofd Onderwijs / Projectleider mediawijsheid bij het Nederlandse Instituut voor Beeld en Geluid geeft commentaar bij de foto's van Daan Paans.

[pagina 23](#)

Portret Stichting Jazz4kids: Improviseren in het PO met Jazz4kids

Tot enkele jaren geleden was er weinig op het gebied van jazz voor kinderen. Dankzij Jazz4kids is er nu volop aandacht voor jazz in het basisonderwijs, met een boek, workshops, concerten, cd, en een stapel nieuwe plannen.

[pagina 26](#)

Kort

Korte berichten over nieuwe websites, workshops, cursussen en boeken en deze keer in *Uitgelicht* extra aandacht voor de *Dag van de Literatuur* die op 17 maart 2011 plaatsvindt en het project *Programma-redactie*, dat de stimuleringsprijs voor film-educatie kreeg.

[pagina 30](#)

Opinie

Aan het eind van dit jaar loopt de *Regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs* af. Via deze regeling krijgen basisscholen nu € 10,90 per leerling, bestemd voor cultuureducatie. Het is nog niet bekend of en hoe de regeling wordt voortgezet. *Bulletin Cultuur & School* vroeg drie betrokkenen wat er volgens hen zou moeten gebeuren.

[pagina 34](#)

Column

Sannah den Engelsen, CKV-docent en cultuurcoördinator op het Greijdanus in Zwolle en docent aan de opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving aan Academie Minerva te Groningen is bang voor de gevolgen als de Cultuurkaart wordt afgeschaft. "De Cultuurkaart was niet alleen een financiële injectie, het maakte ook dat cultuuronderwijs een serieuze zaak werd voor de scholen. (...) En nu wordt dat ding eruit gooid! Hoe rampzalig!"

[pagina 36](#)

Colofon

Bulletin Cultuur & School
februari 2011, jaargang 14,
nummer 66

Bulletin Cultuur & School wordt eens per twee maanden uitgegeven door Cultuurnetwerk Nederland op initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van het programma *Cultuur en School*.

Hoofdredactie
Marthe Bauwens

Eindredactie
Maaike Severijnen en
Anja Geldermans

Als u teksten en/of foto's en illustraties uit deze uitgave wilt overnemen, neem dan contact op met de redactie van *Bulletin Cultuur & School*.

Cultuurnetwerk Nederland
Postbus 61
3500 AB Utrecht
T 030-2361 200
marthebauwens@cultuurnetwerk.nl

Aan dit nummer werkten mee
Gabriel Eisenman, Sannah den Engelsen, Anja Geldermans, Jeroen de Leijer, Annette Lubbers, Jan-Pieter Maaijwee, Yvonne van Osch, Daan Paans, Maaike Severijnen, Anita Twaalfhoven, Melissa de Vreede.

Nieuwe ideeën
De redactie van *Bulletin Cultuur & School* wordt graag op de hoogte gehouden van ontwikkelingen in de culturele sector en in het onderwijs. Mocht u zelf een interessant onderwerp weten voor het blad, dan kunt u zich wenden tot de hoofdredacteur: marthebauwens@cultuurnetwerk.nl

Cover
Science Center NEMO, Amsterdam
fotografie: Daan Paans

Ontwerp en opmaak
Kummer & Herrman, Utrecht

Druk
Libertas, Bunnik

ISSN nummer:
1387 - 6422

**Gratis abonnement of
adreswijziging**
www.cultuurplein.nl/bulletin

interview

Marieke Zeeman en Annemarie de Regt voor het natuurlijke zwembad in arbeiderswijk Tuindorp in Hengelo (fotografie: Gabriel Eisenmeier).

“Erfgoed moet je ter plekke beleven”

“Een bezoek aan erfgoed is géén schoolreisje”, vinden onderwijskundigen Marieke Zeeman en Annemarie de Regt. “Het draait om leren: erfgoededucatie is een prachtig leergebied dat verleden, heden en toekomst met elkaar verbindt.”

De twee onderwijskundigen werken samen als Zeeman&de Regt en zijn al 15 jaar in erfgoededucatie gespecialiseerd. De een woont in Oss en de ander in Hengelo, waar het gesprek plaatsvindt in het gebouw van de openbare bibliotheek. Om gelijk met de deur in huis te vallen: wat is voor hen de mooiste erfgoedlocatie in Hengelo? “De arbeiderswijk Tuindorp”, vinden beiden. De Regt: “Die is precies 100 jaar geleden aangelegd op initiatief van fabrikant Stork, als woonwijk voor zijn werknemers. Het is een industriële wijk met een bijzondere architectuur, vooral het natuurlijke zwembad - ofwel een aangelegde vijver - is erg mooi.”

Het duo werkt onder meer voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en adviseert steeds meer gemeenten die erfgoededucatie structureel willen aanpakken. Met het Erfgoedhuis Zuid-Holland ontwikkelden zij een ‘Erfgoedspoor’ voor de instellingen in deze provincie, waaraan inmiddels zo’n 30.000 leerlingen meededen. Ook schreven zij het boekje *Theoretisch kader voor erfgoededucatie*, dat een didactische blauwdruk biedt voor lessenseries rond erfgoedbezoek.

Kort gezegd draait het in een drietal lessen om leren, beleven en reflecteren. Een eerste les, die op school plaatsvindt, biedt de nodige voorkennis. De tweede is op een erfgoedlocatie waarin het om de beleving ter plekke draait en de leerlingen actief aan de slag gaan. Tot slot is er reflectie op de ervaringen in een afsluitende les op school. Medewerkers van erfgoedinstellingen kunnen een workshop volgen bij Zeeman en De Regt om deze lesopzet toe te passen op hun specifieke situatie. “Erfgoededucatie staat nog niet zo krachtig op de kaart als kunsteducatie”, zegt Zeeman. “Het is echt in ontwikkeling en wij maken ons vanuit de onderwijskunde sterk voor een kwaliteitsslag.”

Wat zien zij als essentieel voor erfgoededucatie? De Regt: “Erfgoed moet je ter plekke beleven. Zodat leerlingen beseffen: deze geschiedenis is dus écht gebeurd,

op de plek waar ik nu sta! Dit kasteel waarin ik nu rondloop was 500 jaar geleden iemands woning. Of: Hugo de Groot heeft ooit in deze kist gelegen.” Het moet dus om authentiek erfgoed gaan, vinden zij. Maar ook *living history*, met acteurs die in een museum, monument of in de klas historische scènes naspelen, is een geschikte ingang. Zolang de bronnen waarop je het baseert maar authentiek zijn.

Geen trucje

Erfgoededucatie is volgens de onderwijskundigen geen middel of trucje om de geschiedenisles op te leuken. Het vormt een leergebied op zich, dat kinderen veel te bieden heeft. Zeeman legt uit: “Naar ons idee moet het erfgoed het vertrekpunt zijn voor projecten en van daaruit kun je kijken hoe je verbindingen met school kunt leggen.” Dat kan op allerlei manieren. Neem bijvoorbeeld de Keukenhof: “Die is ooit als tuin aangelegd voor Jacoba van Beieren die in een nabij gelegen slot woonde. Als een school daar op bezoek gaat, kun je een link leggen met aardrijkskunde en bloemeteelt. Ook een geschiedenisles over Jacoba van Beieren en haar tijdgenoten is een ingang.”

Het accent ligt vanzelfsprekend bij vakken als geschiedenis en aardrijkskunde. Maar ook heel andere invalshoeken zijn geschikt, benadrukken zij. De Regt: “Stel dat je een standbeeld bezoekt van Spinoza of Hugo de Groot. De een maakte zich in zijn tijd sterk voor de vrijheid van meningsuiting en de ander schreef een boek over oorlogsrecht. Dat biedt actuele aanknopingspunten voor een les maatschappelijke vorming.”

Overigens kan erfgoededucatie ook heel praktisch zijn. “Als je met jongeren van het vmbo door een kasteel loopt, is ook het metselwerk van de muren interessant. Of de vraag met welke techniek de toegangspoort opent en sluit. Je moet leerlingen op hun eigen belangstellingsniveau aanspreken”, zegt Zeeman. “Afhankelijk van de manier waarop je lesstof aanbiedt en daarover vertelt kan één thema geschikt zijn voor verschillende leeftijdsgroepen en schoolvakken.”

Culturele identiteit

Je hoeft het niet ver te zoeken, erfgoed is om de hoek van elke school te vinden. “Je kunt aanhaken bij de directe omgeving van kinderen. Hoe zag de straat waar zij wonen er vroeger uit? Wat is de geschiedenis van hun dorp?” De Regt geeft hiervan een voorbeeld: “Op het Kerkplein van Helden, bij Venlo, werd vlak voor de

Bevrijding tijdens de Tweede Wereldoorlog een groep mannen opgepakt en te werk gesteld in Duitsland. In veel families zijn daar nog steeds bittere gevoelens over. Dit soort verhalen kun je met de leerlingen bespreken en vaak komen ze dan ook met ervaringen van thuis. Het versterkt je culturele identiteit als je de geschiedenis leert kennen van de omgeving waarin je leeft.”

Hoe betrek je kinderen die afkomstig zijn uit andere culturen bij dit soort verhalen? “Daar hoeft je niet anders mee om te gaan, want de meeste kinderen zijn hier geboren”, zegt Zeeman. “Het is ook hún museum of monument. Je moet niet benadrukken: jij bent anders! Of vragen: hoe is het bij jou in Marokko? Dat weet een kind soms niet eens, want ze kennen het land hooguit van de vakanties.”

Toch zijn er ook erfgoedprojecten te bedenken die juist gesprekken over cultuurverschillen uitlokken. “Denk maar aan religieuze gebouwen als kerken, synagogen en moskeeën. Als leerlingen elkaar in de les verhalen over hun eigen geloof vertellen, is dat een verrijking.” De 50 vensters van de Canon van Nederland zien zij als een belangrijk uitgangspunt in de erfgoededucatie. “Het opent letterlijk een venster naar de geschiedenis en heeft een vaste plek in het onderwijs. Het is voor het cultureel besef van alle kinderen belangrijk om de historie te leren kennen van het land waarin je woont en het is heel handig dat er voor de canon een selectie van de hoogtepunten is gemaakt.”

Kapstok

Hebben zij didactische *do's en don'ts*? Zeeman: “Wat niet werkt zijn te veel lessen en te veel verschillende opdrachten en keuzemogelijkheden. Of overdreven de diepte ingaan.” De Regt vult aan: “Je moet je in de eerste plaats afvragen: wat wil ik nu precies overdragen? Je moet een project afbakenen en bedenken wat de link is met school. Beperk je daarin: maak een keuze en doe dat goed in plaats van alle mogelijke kennis te willen overdragen.”

En tijdens het erfgoedbezoek? “Geen rondleiding plannen die twee uur duurt. Of het tegenovergestelde, tegen de leerlingen roepen: ga op pad en kijk zelf maar wat je leuk vindt!” Waarom werkt dat laatste niet? “Dan gebeurt er niets, omdat ze het nergens bij aan kunnen haken. Ze hebben nu eenmaal een kapstok nodig.”

Zeeman: “Geef leerlingen niet alleen kijkopdrachten, maar prikkel ook de verbeelding. Vraag bijvoorbeeld: hoe denk je dat deze plek er vroeger uit zag? Vraag ook welke geuren ze ruiken in een gebouw en welke geluiden ze horen. Of geef als opdracht: noem tien geluiden die je vroeger kon horen en vergelijk het met de geluiden die je nu hoort. Het gebruik van de zintuigen versterkt de beleving.”

De reflectie is tot slot essentieel in het leerproces. “Wat heb je gezien, beleefd en geleerd dat je eerst niet wist? Dit moet je benoemen met de leerlingen, in het verlengde van het leerdoel. De mensen die bij ons workshops volgen denken vaak dat het geweldig originele opdrachten moeten zijn. ‘Niet wéér die muurkrant!’, hoor je dan. Maar het is voor een leerling nieuw en juist een heel

goede manier om de ervaringen te verwerken. Je mag gerust de ‘gouwe ouwen’ gebruiken.”

Meer in het algemeen benadrukt De Regt: “Je hoeft leerlingen niet te vertellen wat ze ergens van moeten vinden. Het gaat erom dat je de juiste vragen stelt en dat je gevarieerd bent. Dus open vragen afwisselen met gesloten vragen en zowel weetjes laten scoren als ingaan op hun beleving.”

Bewaren

Waarom is erfgoededucatie voor kinderen eigenlijk zo belangrijk? “Het is uiteindelijk geënt op de vraag: waarom moeten we het bewaren voor de toekomst? Wat doe je met een monument? Mag er een discotheek in? Daar mag ieder kind een eigen mening over hebben.”

Meer informatie

Het boekje *Theoretisch kader voor erfgoededucatie* is te bestellen via www.zeemanderegt.nl

Op zoek naar praktische erfgoedlessen en –projecten?
U vindt ze op Cultuurplein.

Eerder verschenen artikelen over dit onderwerp?
U vindt ze op Cultuurplein.

Heeft u zelf tips voor goed erfgoedonderwijs?
Deel ze op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Cultuuronderwijs brengt de hele omgeving in beweging

Sinds 2007 verstrekt het ministerie van OCW subsidies voor de versterking van cultuuronderwijs in brede basisscholen. Het vormgeven van cultuureducatie in de brede school betekent vaak samenwerken met organisaties die er andere doelstellingen, openingstijden en prioriteiten op nahouden. Dat is een ingewikkeld proces. “Maar inhoudelijk kom je verder als je met meerdere partijen om de tafel zit.”

De subsidieaanvragen die de begeleidingscommissie van het project *Brede School en cultuureducatie* de afgelopen drie jaar voorbij zag komen, liepen enorm uiteen, zegt Bart Vaessen, directeur van De Lindenberg, huis voor de kunsten in Nijmegen. Vaessen is al sinds de start in 2007 lid van de begeleidingscommissie van dit project, dat als doel heeft de rol van cultuur in het onderwijsprogramma van brede scholen te versterken. Hoewel de aanvragen moesten voldoen aan een aantal formele criteria, zoals versterking van de culturele ontwikkelingen van de leerlingen, samenwerking met culturele partners, vernieuwing en overdraagbaarheid van het project, waren de aanvragen volgens Vaessen zeer uiteenlopend van karakter. “Sommige scholen vroegen specifiek subsidie aan voor één project, andere scholen wilden ondersteuning voor het opzetten van cultuurbeleid en er waren ook scholen die heel ambitieuze plannen voorlegden in samenwerking met meerdere instellingen, zoals de buitenschoolse opvang, welzijnsorganisaties en de amateurkunst.”

Eeke Wervers, projectleider vanuit Cultuurnetwerk Nederland: “Ondanks dat we de criteria niet hebben aangepast, hebben we de afgelopen jaren wel verschillende accenten gelegd bij de toekenning van de subsidies. Zo hebben we tijdens de pilot vooral gekeken welke rol cultuureducatie kan innemen binnen de brede school zelf. Bij de tweede ronde hebben we vooral aandacht geschonken aan de ontwikkeling van doorlopende leerlijnen, het verbinden van binnen- en buitenschoolse aanbod en de samenwerking tussen verschillende partijen. En bij de laatste ronde hebben we onze focus verlegd naar talentontwikkeling van kinderen en hoe cultuureducatie een bijdrage kan leveren aan verbetering van het onderwijs.

Want op dat gebied valt nog veel te ontwikkelen!”

Geen succesrecept

Als er één ding duidelijk is geworden de afgelopen jaren, dan is het dat er geen succesrecept bestaat voor de versterking van cultuuronderwijs, zegt Vaessen. “Je kunt wel een aantal factoren aanwijzen dat de kansen op succes laat toenemen, zoals goede samenwerkingspartners, een visie op cultuuronderwijs, inbedding van cultuuronderwijs in het onderwijscurriculum en de aanwezigheid van een cultuurcoördinator op school. Maar de maatschappelijke omgeving is overal anders en we zagen ook dat de werkelijkheid soms weerbarstiger is dan de plannen. Bij dit werk gaat het vaak om ploeteren. Alle organisaties met wie een school samenwerkt, hebben andere doelstellingen, openingstijden en prioriteiten. Die grenzen moet je zien te doorbreken. Pas als je een gezamenlijk doel en een gezamenlijke visie hebt, kun je iets opbouwen.” Daarbij gaat het om échte samenwerking, stelt Vaessen. “Scholen zitten niet te wachten op centra voor de kunsten die een lesje komen droppen, maar wel op centra die luisteren naar wat de behoeften zijn van het onderwijs. Bevlogenheid en enthousiasme van de samenwerkingspartners zijn daarbij een wondermiddel. Telkens weer blijkt dat dit werk meer persoonsafhankelijk is dan structuurafhankelijk. Dat maakt het soms wel kwetsbaar. Daarom is het belangrijk cultuureducatie te verankeren.”

‘Samenscholen’

Aan de participantenvereniging Skoatterwâld in Heerenveen - een samenwerkingsverband tussen de basisscholen Het Slingertouw en De Burcht, kinderopvangorganisatie Kinderwoud, het voormalige kunstencentrum a7, Talant (stichting voor volwassenen met een verstandelijke handicap), Meriant (stichting voor volwassenen met een somatische aandoening) en het ROC Friesland College - werd in het tweede projectjaar subsidie toegekend door Cultuurnetwerk Nederland voor de ontwikkeling van een doorlopende binnen- en buitenschoolse leerlijn cultuureducatie. Hieraan zouden alle organisaties een bijdrage leveren, zowel in geld als in mankracht.

Kinderen van de basisschool Het Slingertouw gaan iedere week spelletjes spelen met de bewoners van Meriant (foto: Annemarie Elout).

Annemarie Elout werd door de participantenvereniging aangesteld als 'kwartiermaker'. Het is haar taak om de verschillende organisaties bij elkaar te brengen en passend aanbod te bedenken voor de verschillende doelgroepen. Een van haar eerste plannen was het uitbreiden van het culturele aanbod via de scholen en buitenschoolse opvang. "Enkele jaren geleden organiseerde ik een bijeenkomst voor verschillende organisaties die te maken hadden met cultuur. Ik wilde graag cultuuronderwijs in de vorm van kunstworkshops aanbieden tijdens de buitenschoolse opvang, omdat ik zag dat de scholen steeds sterker inzetten op de cognitieve vakken. Er was daardoor steeds minder tijd voor tekenen, handvaardigheid en muziek. Tijdens dat gesprek waren alle partijen positief, maar de directeur van het Kunstencentrum a7 gaf aan dat zijn docenten niet voldoende toegerust waren voor dit werk. Zij beschikten volgens hem niet over de vaardigheden om te werken met grote groepen. Desondanks gingen we wel verder met de opzet van de kunstworkshops, maar de uitwerking had veel voeten in de aarde."

Tijdens de opzet van dit project trok de gemeente opeens de stekker uit het kunstencentrum. Elout: "Dat was een grote tegenvaller. De gemeente wilde nog wel geld geven aan cultuur, maar het bedrag herijken. Zij wilde niet meer de pianoles van de dochter van de tandarts subsidiëren, maar zoveel mogelijk kinderen laten kennismaken met kunst en cultuur. Gelukkig besloot de gemeente om ons project als voorbeeldproject te nemen. De gemeente Heerenveen investeert nu in cultuureducatie binnen en buiten het onderwijs waarvan de kunstateliers, zoals we de workshops noemen, deel uitmaken."

Inmiddels staat het project als een huis en kunnen alle scholen in de gemeente Heerenveen gebruik maken van het cultuureducatieve aanbod van Ateliers Majeur, de opvolger van kunstencentrum a7. Elout: "De leerlingen worden tijdens schooltijd enthousiast gemaakt voor de naschoolse activiteiten. Dat werkt fantastisch." De docent van Ateliers Majeur verzorgt ook de naschoolse activiteiten in het atelier. Bijzonder is dat ook de andere

organisaties allemaal aangehaakt zijn bij dit project. Elout: "Mensen met een geestelijke handicap helpen bijvoorbeeld met activiteiten bij de naschoolse opvang, leerlingen uit groep acht doen spelletjes met ouderen en leerlingen van het Friesland College lopen stage bij stichting Talant. Je ziet: er is ontzettend veel mogelijk." Maar ook Elout, die een uitgebreid netwerk heeft, loopt wel eens tegen grenzen aan. "Ik word wel eens moe van alle regeltjes. Dan wordt een workshop djembé voor mensen met een handicap wel gesubsidieerd, maar het vervoer ernaar toe niet. Gelukkig laat ik me niet snel uit het veld slaan."

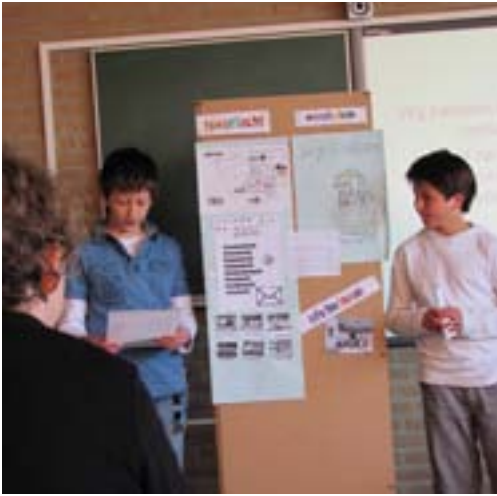
De ateliers op de scholen zijn een inmiddels begrip geworden, zegt Pieter Jan Struik, die zowel stafmedewerker is bij Ateliers Majeur als combinatiefunctionaris Cultuur bij de gemeente Heerenveen. Struik is ook samen met Elout de trekker van een nieuw project *Kunst en Natuur nemen de wijk*, waarbij naast de scholen, kinderopvang en stichting Talant, ook Agrarisch Opleidingscentrum Friesland en verschillende natuur- en milieuorganisaties zijn betrokken. Ook aan dit project, waarbij natuur- en cultuuronderwijs aan elkaar worden verbonden, is (in de derde ronde) door Cultuurnetwerk Nederland subsidie toegekend. Hoe krijgen Struik en Elout het voor elkaar om zoveel partijen te enthousiasmeren? Struik: "Het is een kwestie van kansen zien, kansen benutten en mensen warm maken. En als mensen veel angsten en voetklemmen zien, moet je die voor hen wegnemen. Het was de afgelopen periode puur pionieren, maar nu staat er echt wat. We maken in de gemeente Heerenveen op dit moment een culturele inhaalslag. Daar kunnen we met z'n allen trots op zijn."

Trainen van medewerkers bso

Brede basisschool Noorderlicht in Wijchen (een samenwerkingsverband tussen buitenschoolse opvang De eerste stap en de Paulusschool) kreeg twee jaar geleden subsidie voor het project *Heerlijk Buiten*. Het idee was afkomstig van de provinciale instelling EDU-ART, dat graag een project wilde ontwikkelen in de brede school op basis van authentiek (levensecht) leren, waarbij zowel

Tijdens de bso door kind ontworpen naambord voor woon/zorgboerderij De Hagert (foto: lesinkunst).

Presentatie plannen kinderspeurtocht voor woon/zorgboerderij De Hagert (foto: lesinkunst).

het verbinden van binnen- en buitenschools leren als de relatie tussen natuur en cultuur en de integratie van volwassenen met een geestelijke handicap aan bod zouden komen.

Oud-directeur van de Paulusschool Henk van Haeften: “De vraag waarmee we aan de slag gingen was: hoe kunnen we de woon/zorgboerderij De Hagert, waar volwassenen met een verstandelijke handicap wonen en werken, aantrekkelijker maken voor kinderen? Deze vraag hebben we samen met de buitenschoolse opvang opgepakt.” Dat was niet zo gemakkelijk, vertelt Van Haeften. “Want de buitenschoolse opvang wil vooral leuke activiteiten voor kinderen organiseren, maar de school heeft een educatieve en opvoedende taak. Ook hadden de medewerkers een achterstand wat betreft authentiek leren.”

De medewerkers van de buitenschoolse opvang kregen daarom eerst een training in authentiek leren en de rol die cultuuronderwijs daarbij kan spelen. Van Haeften: “We merkten wel dat niet iedere leidster daar geschikt voor is, het verschil in opleiding tussen de leidsters op de bso is namelijk vrij groot. Sommigen hebben de pabo gedaan, anderen zijn via een lage opleiding dit beroep binnengekomen. Dat moet je toch zien te overbruggen. Maar de meesten waren zeer enthousiast. Uiteindelijk hebben we samen een visie ontwikkeld, maar er is veel tijd gaan zitten in de voorbereiding.”

Het project verliep in verschillende fases, vertelt kunstnares Lotte van Campen, die de leerlingen van de basisschool en de naschoolse opvang begeleidde. “Eerst hebben de kinderen een bezoek gebracht aan de boerderij, waarbij ze de bewoners hebben geïnterviewd en foto’s hebben gemaakt. De volgende stap was het uitwerken van ideeën om de zorgboerderij aantrekkelijker te maken voor kinderen. De kinderen hadden tientallen ideeën, die varieerden van het maken van een mooie toegangspoort en het schilderen van hartjes op de muur tot het opzetten van een restaurant.”

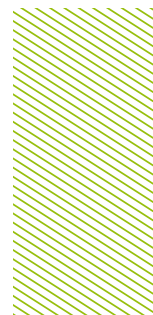
Uiteindelijk maakten de bewoners van De Hagert een keuze uit de plannen, waarbij ze onder andere kozen voor een naambord en het organiseren van kinderfeest-

jes. Van Campen vond het een heel bijzonder project: “Het is heel leuk om met zoveel verschillende mensen samen te werken. Inhoudelijk kom je verder als je met meerdere partijen om tafel zit. Verder vond ik het ook een heel zinvol project. Het ging om een echte opdracht, waarvoor de kinderen oplossingen hebben bedacht. Dat hun ideeën echt werden uitgevoerd, vonden ze geweldig. Je zag ze groeien.” Dat ook de samenwerking tussen de partners een succes was, blijkt wel uit het feit dat de verschillende partners zijn gestart met een nieuw project *Honderd-en-een groene leslokalen*, waarbij binnen- en buitenschools, natuur- en kunsteducatie samenkomen.

Blijvende resultaten

Commissielid Vaessen kijkt met tevredenheid terug op de afgelopen periode. “We hebben veel scholen bezocht en hebben gezien dat cultuureducatie de brede scholen en hun omgeving in beweging brengt. Er worden gezamenlijk producten gemaakt, voorstellingen gegeven, er verschijnen publicaties in lokale kranten.” Hij zou graag zien dat deze succesvolle projecten goed overdraagbaar zouden zijn naar andere brede scholen. “Maar overdraagbaarheid is nog steeds iets waar we mee worstelen. Want wat is het eigenlijk en hoe geef je dat vorm? We zijn nu aan het bedenken hoe we scholen daarin kunnen ondersteunen.”

Of het project na het aflopen van deze subsidieperiode (2012) gecontinueerd wordt, is nog onzeker. Projectleider Eeke Wervers hoopt van wel, zeker omdat inmiddels duidelijk is geworden dat de subsidies blijvende resultaten opleveren. “De meeste scholen die aan de pilot deelnamen, beschikken nu over een heel netwerk aan partners. Je ziet dat het cultuuronderwijs echt verankerd is, niet alleen op school maar ook in de omgeving van de school. Dan weet je: daar staat iets voor jaren.”

Meer informatie

- Ateliers Majeur
www.ateliersmajeur.nl
- Brede School Noorderlicht (samenwerkingsverband tussen buitenschoolse opvang De eerste stap en de Paulusschool)
www.paulus-school.nl
Brede School Noorderlicht heeft een cd-rom gemaakt over het project *Heerlijk Buiten*, die kan worden besteld bij EDU ART (www.edu-art.eu).

Lees eerder verschenen artikelen en de plannen en resultaten van andere bredeschoolprojecten op Cultuurplein. Bekijk ook de tips en filmpjes.

Hoe maak je de bredeschoolprojecten overdraagbaar? Reageer op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Eindexamenleerling Esra (foto: Holger Klöckner).

Enkele feiten

De Anna Freud Schule is een Duitse middelbare school. Het is een *Realschule* (vergelijkbaar met havo) en *Gymnasixum* (vergelijkbaar met vwo). Het is de enige school in Duitsland die vwo aanbiedt voor chronisch zieken en gehandicapte jongeren. Er zijn momenteel 290 leerlingen, de meeste komen uit de regio Keulen, maar er is een internaat voor leerlingen die van verder komen. Er zijn 115 personeelsleden: 70 leraren, de rest is verplegend personeel, ergo-, fysio- en psychotherapeut, kok, administratief personeel, lid van de

technische dienst of vrijwilliger. Op deze school zijn er in het curriculum uren voor muziek en beeldende kunstvakken gereserveerd. Daarnaast biedt de school projecten aan waar de leerlingen zich voor kunnen opgeven: film, theater, kunst of instrumentale lessen. Ook zijn er tal van ad-hoc kunstprojecten. Op de Anna Freud Schule werken acht vakleerkrachten cultuur: muziek, beeldende kunst en fotografie. In een later stadium wil de school aandacht schenken aan sport en natuur & wetenschap.

In de beperking toont zich de meester

Meteen al bij de eerste ronde van de Kinder Zum Olymp-wedstrijd voor de school met het overtuigendste cultuurprofiel, viel de Anna Freud Schule in de prijzen. Ondanks allerlei fysieke en financiële beperkingen overtuigde deze school het meest, in heel Duitsland. Want waar een overtuiging is, blijkt een weg.

De Anna Freud Schule is een middelbare school aan de rand van Keulen. Iedere ochtend en avond staat er een lange file van busjes: het is een dagschool voor gehandicapte en /of chronisch zieke kinderen uit de wijde omgeving. De leerlingen kunnen er verschillende schooltypen volgen, vergelijkbaar met de Nederlandse havo, het atheneum en gymnasium. Volgens de jury die de prijs aan de Anna Freud Schule toekende, was de stemming de voorgaande jaren nogal aarzelend. Zouden leerlingen met een handicap of chronische ziekte wel op hoog cultureel niveau kunnen presteren? "Maar er heeft zich een radicale omslag voltrokken", concludeert de jury. "Een spastisch iemand ziet er misschien niet slim uit, maar heeft evenveel kans het te zijn als u of ik", is de overtuiging van rector.

Rotsvast vertrouwen

De jury wijst de geroemde omslag toe aan het werk van de *Oberstudiendirector* Ludwig Gehlen, de rector van de school. Hij blijkt een rotsvast vertrouwen te hebben in de kracht die een actief cultureel leven leerlingen schenkt, zo blijkt uit een bezoek aan de school op een regenachtige woensdag in januari.

Wandelend door het ingewikkelde gangenstelsel van het witbetonnen schoolgebouw uit de jaren zeventig, vertelt de rector wat hem drijft en dreef toen hij acht jaar geleden die functie aanvaardde. Van huis uit is hij filosofieleraar en bovendien een groot muzikliefhebber. "Ik werkte al enige tijd als leraar op deze school en was ervan overtuigd dat culturele *Bildung* van hoog niveau mogelijk moest zijn: in uitvoerend en in esthetisch opzicht. Sterker nog, dat het zelfbewustzijn van de leerlingen daarbij toe zou nemen en helpen beter te presteren in andere vakken. Daarom vond ik culturele ontplooiing vanzelfsprekend op de Anna Freud Schule."

Het spreekt dan ook voor zich dat de missie van de school is: 'de hele persoonlijkheid van de leerlingen optimaal te ontwikkelen, in alle facetten; cognitieve, emotionele en lichamelijke'. "Op mijn vorige school, een gymnasium, had ik nooit rector willen worden, hier wel! Hier kon ik wat nieuws opbouwen", vindt Gehlen. "Er moest toch meer mogelijk zijn dan asbakken maken." Na zijn aantreden heeft Gehlen de school genoemd naar psychoanalytica Anna Freud die het psychoanalytische werk van haar vader voortzette, maar dan bij -in de

Tweede Wereldoorlog - getraumatiseerde kinderen. "Veel van de leerlingen op onze school zijn ook getraumatiseerd", weet Gehlen, "een ongeluk, lange ziekenhuisopnames. We pinken hier regelmatig een traantje weg!"

Toch is enige aarzeling over de capaciteiten en mogelijkheden van gehandicapte scholieren Gehlen vreemd. Om aan te tonen hoe misplaatst die is, vertelt hij over een spastische jongen die in het orkest zat dat Gehlen dirigeerde. De jongen bespeelde het slagwerk. Met een stok aan zijn arm gebonden, kreeg de jongen het voor elkaar om steeds op het juiste moment in de maat op de bekkens te slaan. "Eigenlijk moeten de bekkens na de laatste noot gedempt worden. Ik had ze dat uitgelegd, maar omdat hij dat niet kon, hoefde dat niet. Daarna speelden we het stuk nog eens. Na de laatste noot waren de bekkens toch stil: de jongen had het opgelost door zijn hoofd op de bekkens te leggen! Dat was zo'n mooi moment, zo een waar het allemaal om gaat!"

Klinkende school

Om de missie van de school te laten slagen, krijgen docenten alle steun en ruimte van Gehlen. "Maar ik vraag óók wat van ze terug!" benadrukt hij. Zoals aan Jan Seelbach toen hij vijf jaar geleden als muzikleraar aantrad. Gehlen gaf hem de opdracht mee om in vijf jaar tijd van de Anna Freud Schule een 'klinkende school' te maken.

Seelbach in zijn klaslokaal: "Ik ben begonnen een jaarlijkse musical te organiseren waaraan zoveel mogelijk leerlingen mee kunnen doen." Hij wijst op een hele trits musicalposters aan de muur. "Vervolgens heb ik het muzieklokaal goed ingericht, zodat iedereen, ongeacht zijn handicap, muziek kan maken. En ik ben iedere woensdag in de pauze met het lerarenkoor in aula gaan zingen." Seelbach valt het op dat de combinatie van kunstvakdocenten enerzijds, en de verplegers, psychologen of therapeuten anderzijds, een heel vruchtbare is. "Zo leren de leerlingen van kunstdocenten hun grenzen te verleggen, de verpleging en therapeuten ondersteunen en stimuleren hen juist."

Het experiment wordt niet geschuwd op de Anna Freud Schule. Zoals het schaduwspelproject van vorig jaar: een verpleegster, een vakleerkracht speciaal onderwijs, een docent beeldende kunst en fotografe Marita

"Ik ben benieuwd of de kunstacademie mij toelaat of niet. Ik ben in ieder geval zeker dat ik doorga met dingen te maken, te creëren. Leven zonder kunst is onmogelijk voor mij, het is net als zuurstof."

Eindexamenleerling Esra van de Anna Freud Schule

Eindexamenleerling Esra (foto: Holger Klöckner).

Opricht: hoe kun je in beeld laten zien dat iemand bij je hoort (foto: Corina Morar, Anna Freud Schule).

Schnorbach wilden graag zonder vooropgesteld plan met de kinderen experimenteren met cultuur. Ieder vanuit zijn discipline.

“We gaven ze een eerste aanzet en het enige wat we deden was goed begeleiden wat er vervolgens gebeurde”, vertelt verpleegster Christine Zingler. “We hebben afgesproken dat je elkaar niet zou uitlachen en met respect zou behandelen. We begonnen met klankschalen, ontdekten die en lieten ze ook resoneren op hun lichaam. Gehandicapt of niet, voor iedereen een onbekend en bijzonder gevoel. Hun eerste reactie daarop hebben we weer verwerkt in een volgende stap: bewegings- en improvisatieoefeningen. Uiteindelijk leidde dit tot een schaduwspel met foto's, film en muziek. Het doek waarachter de leerlingen zich in dit spel bevonden, gaf hen extra bescherming. Zo durfden ze uiteindelijk veel meer van zichzelf te laten zien.” Zingler heeft voorheen in een ziekenhuis als verpleegster gewerkt. In de rust- annex verpleegruimte van de school vertelt ze: “Dit is zo anders. Er gebeuren zulke bijzondere dingen hier! Leerlingen komen op die manier uit hun kleine wereldje. Als ze hier klaar zijn hebben ze een fundament onder hun persoonlijkheid.”

Jarenlang lobbyen

In statusgevoelig Duitsland geeft de titel van *Oberstudiendirector*, die nog uit de Pruisische tijd stamt, Gehlen alle vrijheid om zijn overtuigingen in de praktijk te brengen. “Als er reguliere lessen voor opgeofferd moeten worden, dan moet dat maar. Maar een cultuurbudget? Dat heb ik niet. Het personeel wordt van overheidswege betaald en mijn budget is bedoeld om wc-papier, schoolmaterialen en -meubilair van te kopen. En dat is nog aardig passen en meten aan het einde van het jaar. We hebben een fonds waarin ouders, sponsors

“De combinatie van verplegend personeel en kunstvakdocenten is een heel vruchtbare.”

Jan Seelbach, muziekdocent van de Anna Freud Schule

en donateurs geld storten. In de afgelopen zes jaar is er ongeveer 2,5 ton in dat fonds omgegaan. Voor iedere culturele activiteit die we willen ondernemen, moeten we dus zelf financiering zoeken.”

Dat Gehlen en zijn mensen daar wonderwel in slagen blijkt bij een rondgang door de school. Gehlen wijst op de banieren die leerlingen hebben gemaakt met Aziatische kunstenaars uit China en Japan. Dit was op uitnodiging van het Aziatisch museum uit Keulen. “Op het schilderij in de kantine zie je leerlingen bij een bier-tap staan. Die bierbrouwer sponsort ons jaarlijkse kerstmaail. Voor het rolstoeltoegankelijke podium dat we twee jaar geleden kregen, heb ik vier jaar gelobbyd.”

Samenwerkingpartners

“Vergeet niet dat onze scholieren door hun ziekte of handicap vaak na een lange schooldag geen tijd of energie meer hebben om zelf iets te ondernemen. Alles moet hier dus onder schooltijd gebeuren!”, vertelt bibliothecaresse Inge Kahlix in haar ruime bibliotheek. “Ik let er goed op dat deze boekenverzameling geen archief wordt van afdankertjes. Ik wil een actuele, goede bibliotheek.”

Regelmatig nodigt ze schrijvers of andere beroemdheden uit om in haar bibliotheek een lezing te geven. “Ik ben alle lezingen en feestjes in boekhandels afgelopen om deze mensen te ontmoeten en uit te nodigen. Ik kan ze geen geld bieden, maar wel een goede pers natuurlijk.”

De school heeft enkele vaste samenwerkingspartners zoals het initiatief ‘Rhapsody in school’ van pianist Lars Vogt. Hij bezoekt, samen met andere musici, vele scholen, van primair onderwijs tot en met gymnasium. Hij geeft er concerten en voert gesprekken met kinderen over muziek. “Het eerste -emotionele- contact met mu-

“Er moest toch meer mogelijk zijn dan asbakken maken!”

Ludwig Gehlen, rector van de Anna Freud Schule

Voorstudie voor een groot gezamenlijk te maken kunstwerk (foto: Corina Morar, Anna Freud Schule).

Leerling Marvin Ziefuß (foto: Holger Klöckner).

ziek moet op school gelegd worden, nu in onze tijd dat contact steeds minder van huis uit ontstaat”, is Vogts overtuiging. “Het is misschien een druppel op een gloeiende plaat, maar ook wanneer maar enkele kinderen hun liefde voor klassieke muziek ontdekken, heeft het zin gehad!”

Velen vinden dat het zin heeft wat hij doet, want in dezelfde periode waarin de Anna Freud Schule haar prijs won, werd Vogt onderscheiden voor zijn verdienste voor het muziekonderwijs. Naast dergelijke kant-en-klare projecten ontwikkelt de school ook eigen projecten in school met kunstenaars zoals Marita Schnorbach. Veel culturele activiteiten vinden plaats in de school, omdat niet alle leerlingen even mobiel zijn. Toch probeert de school ook met de leerlingen op pad te gaan, bijvoorbeeld bij de tournee van de musical of het project met het Aziatisch Museum. Een gesponsord busje staat ze daarbij ter beschikking. Naast vaste samenwerkingspartners wil Gehlen bewust ook losse samenwerkingsverbanden: “Dat is beter voor de marketing van de school, dat levert meer geld en naamsbekendheid op.”

Morele erkenning

Van de vijfduizend euro, de prijs voor de school met het overtuigendste cultuurprofiel, kocht de Anna Freud Schule een camera. Maar het belangrijkste is de morele erkenning van het cultureel engagement. Het engagement dat eerst is overgeslagen van de rector naar zijn personeel en nu ook naar de leerlingen. Bijvoorbeeld naar Linda en Esra.

Of Linda vrijer is gaan denken op deze school die als motto heeft Gedanken sind frei? “Ik heb nu veel meer mogelijkheden me uit te drukken!” zegt ze lachend. Samen met de 20 andere leerlingen uit de VWO-

“Als ze hier klaar zijn hebben ze een fundament onder hun persoonlijkheid.”

Christine Zingler, verpleegster op de Anna Freud Schule

eindexamenklas hebben ze straks zin in een eindexamenfeest. Om dat te kunnen bekostigen, organiseren ze komende week een kleinkunstavond met een avondvullend programma. “Volwassenen betalen tien euro, scholieren zes”, legt ze uit. Zij doet mee aan een toneelstuk en haar vriendin Esra heeft een video-installatie gemaakt.

Na haar eindexamen wil Esra graag naar de kunstacademie. De Turkse jonge vrouw laat haar portfolio zien met een prachtige portrettekening van de schrijver Thomas Bernhard en schilderijen geïnspireerd op Van Gogh. Esra is spastisch en tekent met haar voeten. “Ik ben benieuwd of de kunstacademie mij toelaat of niet. Ik ben er in ieder geval zeker van dat ik doorga met dingen maken, te creëren. Leven zonder kunst is onmogelijk voor mij, het is net als zuurstof”, vertelt Esra later via de mail. Want praten is vanwege haar spasme een hele opgave.

Meer informatie

- Anna Freud Schule www.anna-freud-schule.de
 - Rhapsody in school www.rhapsody-in-school.de
 - Kinder Zum Olymp wedstrijd www.kinderzumolymp.de
- Een landelijke cultuurwedstrijd voor scholen in allerlei verschillende kunstdisciplines. Dit jaar is er voor het eerst de categorie voor de school met het overtuigendste cultuurprofiel aan toegevoegd. Beschermheer van de wedstrijd is de Bondspresident Christian Wulff. En de Deutsche Bank Stiftung financiert het.

Op Cultuurplein staan nog veel meer schoolportretten. Wilt u meer lezen cultuuronderwijs in het speciaal onderwijs? U vindt eerder verschenen artikelen op Cultuurplein

www.cultuurplein.nl/bulletin

Peer education

Jongeren in het museum: van Art trips tot Blikopeners

Blikopeners 2010, groepsfoto voor het werk van Barbara Kruger
(foto: Tomek Withfield (Blikopener)).

Peer education is een beproefd concept. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen. Door jongeren binnen te halen, kun je niet alleen henzelf aanspreken, maar ook hun netwerk. Verschillende musea gingen de afgelopen jaren aan de slag met Blikopeners, Junior Museumcommissies en Art trips. Elk museum op zijn eigen manier, maar wel met bijzondere resultaten.

“Ik was net gestopt met werken bij een supermarkt toen mijn moeder mij op een baantje wees, waarbij je moest praten over kunst. Ik dacht: dat kan toch niet zo moeilijk zijn?” Zo kreeg Boes Schoonderwoerd op 17-jarige leeftijd een bijbaan in het Stedelijk Museum Amsterdam. Samen met 14 andere jongeren vormde hij in 2008 de eerste generatie ‘Blikopeners’ die zich ging bezighouden met publieksactiviteiten voor jongeren.

Het Stedelijk Museum vindt het belangrijk om jongeren binnen te halen, omdat het museum als missie heeft om de liefde voor kunst en het instituut over te dragen op een breed publiek. Patrick van Mil, zakelijk leider: “Jongeren hebben veel te vertellen, maar ook heel veel vragen. Door allerlei vragen te stellen, zorgen zij voor frisse inzichten en goede ideeën om een breder publiek te bereiken. En dat is belangrijk, want meer dan ooit moeten musea zich bewust zijn van hun plek in de maatschappij. Wij moeten niet alleen een huis van kunst zijn, maar ook een huis vol ideeën.”

Rixt Hulshoff Pol en Marlous van Gastel van de afdeling Educatie van het Stedelijk Museum gingen bij de introductie van het ‘Blikopenersplan’ niet over één nacht ijs. Van Gastel had stage gelopen bij het Whitney Museum of American Art in New York waar een vergelijkbaar project draaide. “Ik had in New York gezien dat dit een heel goede en positieve manier is om jongeren te benaderen buiten school om. Als je jongeren via school benadert, voelt het toch vaak als ‘moeten’. Wij hadden niet per se als doel om zoveel mogelijk jongeren binnen te halen, maar om ze enthousiast te maken voor musea en kunst. Om ze te laten zien dat een museum interessant is, dat je er wat kunt leren en dat het ook een plek is waar je kunt werken.”

Het Stedelijk Museum wil telkens een zo heterogeen mogelijke groep Blikopeners samenstellen. Van Gastel: “We willen dat de groep een afspiegeling is van jongeren in de stad. We willen graag jongeren met verschillende opleidingsniveaus, die afkomstig zijn uit verschillende stadsdelen. Ook streven we naar een evenwicht tussen jongens en meisjes en wel of geen ervaring met kunst.” Omdat het musea zelf vaak niet lukt om zo’n diverse groep bij elkaar te krijgen, ging het Stedelijk Museum de samenwerking aan met Diversion, een communicatie-

“Een baantje waarbij je moet praten over kunst. Dat kan toch niet zo moeilijk zijn?”

Boes Schoonderwoerd, Blikopener van 2008-2010 in het Stedelijk Museum Amsterdam

Blikopeners, waaronder Bilal Abou Alanwar, tijdens een rondleiding (foto: Angeline Swinkels).

adviesbureau dat onder meer betrokken was bij de opzet van het peer education project *Heilig?!* van het Bijbels Museum in Amsterdam (zie ook *Bulletin Cultuur & School 60*, red.). Samen zorgden zij ervoor dat een gemengde groep kon worden samengesteld.

Voor en achter de schermen

Het Stedelijk Museum, dat inmiddels al werkt met de tweede lichting Blikopeners, zet hen op verschillende manieren in. Voor de schermen geven ze rondleidingen, werken mee aan workshops en helpen bij evenementen. Van Gastel: “Zo hebben ze de workshop *Pollock je Prul* ontwikkeld, waarbij andere jongeren een eigen voorwerp ‘pollocken’: het bespatten met verf op dezelfde manier als Jackson Pollock dat deed.”

Achter de schermen brainstormen de jongeren met de museummedewerkers, denken mee over praktische zaken of een titel van een tentoonstelling, et cetera. “Ze leggen verbanden die wij niet zien en stellen vragen die wij soms vergeten te stellen. Door hen te raadplegen, lukt het ons om de doelgroep beter te snappen. Bovendien houden ze ons scherp.”

De Blikopeners worden betaald voor hun inzet. Van Gastel: “Dit heeft verschillende voordelen. Hierdoor halen we jongeren binnen die van huis uit niet zijn opgegroeid met kunst en cultuur. Bovendien kunnen we zo goede afspraken maken, we hebben een contract, ze werken gemiddeld vijf uur per week. En heel belangrijk: we laten ze daarmee zien dat we ze serieus nemen en waarderen wat ze doen. Wij noemen het ook wel ‘de beste bijbaan ter wereld.’”

Geniale oplossing

Bilal Abou Alanwar hoorde bij de eerste lichting Blikopeners van het Stedelijk Museum. Hij geeft onder meer rondleidingen en verzint bij voorkeur zijn eigen verhaal bij een kunstwerk. Neem bijvoorbeeld *Gitaar*,

compoteschaal en druiven uit 1924 van Pablo Picasso: “Toen ik dit werk voor het eerst zag, was ik vooral op zoek naar de gitaar, compoteschaal en druiven, omdat dat in de titel staat vermeld. Dit vind ik erg jammer. Ik heb het gevoel dat bij het zien van het werk en het lezen van de titel je fantasie als het ware aan banden wordt gelegd. Waar ik vaak bij andere werken van Picasso op een fantasie-expeditie ga en de wildste verhalen uit mijn duim zuig over het werk, was dit nu niet het geval. Hier heb ik een belachelijk geniale oplossing voor: bekijk éérst het werk voor je de titel leest!”

Het is natuurlijk fijn en uitdagend wanneer jongeren hun eigen licht werpen op kunstwerken, maar dit moet wel in banen worden geleid wil het ergens toe leiden. De educatief medewerker die hen begeleidt is voortdurend op zoek naar een evenwicht tussen vrij laten en controleren en structureren. Niet alleen bij de rondleidingen, maar ook bij andere werkzaamheden. Van Gastel: “De Blikopeners fungeren echt als klankbordgroep. Wij maken hen goed duidelijk dat niet van hen wordt verwacht dat ze praten namens álle jongeren, maar alleen namens zichzelf. Zij geven hun mening en ideeën en daar reageren wij op, waarna zij weer reageren. Maar er is geen sprake van dat we meteen realiseren wat een Blikopener roept, het is een samenspel en wisselwerking.”

Toch is het goed om naar de Blikopeners te luisteren, zo ontdekte het Stedelijk Museum. Veel mensen denken dat jongeren altijd en overal via social media communiceren. Dat blijkt een misverstand te zijn. Dr. Marit Dewhurst, hoofd Art Education van het City College in New York zei hier onlangs over op een symposium dat in het Stedelijk Museum gehouden werd: “In het begin van de 21ste eeuw leken die talloze digitale mogelijkheden nieuw en flitsend. Nu zijn al die variaties gewoon geworden en het gebruik van media onder jongeren is net zo divers als bij volwassenen. We moeten dus niet denken dat jongeren voortdurend op internet zitten.” Blikopener Lennart Bügel

“Wij willen jongeren enthousiast maken voor musea en kunst en ze laten zien dat het museum interessant is, dat je er wat kunt leren en dat het ook een plek is waar je kunt werken.”

Marlous van Gastel, medewerker educatie van het Stedelijk Museum Amsterdam

Juniorguides aan het werk tijdens Art Trip M2LIVE (foto: Harry Heuts).

bevestigt dit, wanneer de afdeling educatie voorstelt om gebruik te maken van Hyves. Vol verveling zegt hij: “Hyves is echt niet mijn ding. Ik vind het zo ontzettend levenloos.” Een aantal andere Blikopeners is het helemaal met hem eens. Zij vinden dat Hyves is verworden tot een reclamemiddel.

Het Stedelijk Museum wilde de ervaringen van de eerste generatie Blikopeners vastleggen. De Blikopeners zelf waren het er snel over eens dat deze niet via internet zouden moeten worden verspreid, maar dat er een boek moest komen. Omdat een boek tastbaar is en je het persoonlijk kunt overhandigen. Hoofd educatie Rixt Hulshoff Pol was blij verrast door de aandacht van jongeren voor niet-digitale middelen: “Jongeren worden altijd geassocieerd met nieuwe media. De marketingafdeling is steeds bezig met social media. Ik vind het bijzonder om te merken dat dingen die wij nu soms als ouderwets bestempelen door hen juist enorm worden gewaardeerd.”

Junior Museumcommissie

Het Stedelijk Museum is niet het enige museum dat met peer education werkt. Het Centraal Museum in Utrecht installeerde al in 2006 een Junior Museumcommissie. De toenmalige directeur, Pauline Terreehorst, vond het belangrijk om meer jongeren in het museum binnen te halen, omdat Utrecht een stad is met een relatief jonge bevolking. In deze Junior Museumcommissie hadden acht studenten zitting in de leeftijd van 18 tot 25 jaar. Aan geïnteresseerde studenten was geen gebrek. Daarom kon ieder jaar een stevige selectie plaatsvinden. Het belangrijkste criterium was in dit geval of de betreffende persoon een achterban had. Er werd dus gezocht naar vertegenwoordigers van verschillende studentenverenigingen en naar leden van politieke jongerenpartijen. Onder de verzamelnaam Xpose organiseerden de opeenvolgende museumcommissies jaarlijks tal van evenementen en activiteiten gericht op jongeren.

Sigrid Noordijk, educatief medewerker bij het Centraal Museum, begeleidde de jongeren: “Ze hebben van alles voor ons gedaan. Zo organiseerden ze avonden bij een tentoonstelling in de stijl van de museumnacht. Dat betekent dat er altijd een serieuze component was, bijvoorbeeld een rondleiding, maar ook ontspannende activiteiten, zoals een datingshow. Ook hebben ze een vierdaags filmfestival in de buitenlucht georganiseerd bij Landhuis Amelisweerd in Bunnik, dat door ons beheerd wordt. Maar ze gaven ook advies over bepaalde zaken. De studenten kregen voor hun inzet een vrijwilligersvergoeding. Daar hebben we bewust voor gekozen, om ze te laten zien dat we ze serieus namen.” Noordijk genoot er erg van om met de jongeren te werken. “Maar het lastige was dat je absoluut niet kon voorspellen wat het bereik zou zijn. De ene keer kwamen er op een evenement tien mensen af, de andere keer 130. Er was geen peil op te trekken. Ik was met de begeleiding en coördinatie van Xpose minstens één dag in de week bezig en dan moet je je op den duur gaan afvragen of investering en rendement met elkaar in evenwicht zijn.” Eveline Reeskamp, hoofd educatie, vult aan: “We zochten iedere keer naar sleutelfiguren, van wie we verwachtten dat zij een flink aantal jongeren in hun kielzog zouden meenemen. Dat viel tegen. We ontvingen voor drie jaar subsidie van het VSBfonds. Na die periode hebben we een evaluatie gehouden en besloten we te stoppen met deze manier van werken. Je investeert anders veel tijd en geld in een klein clubje.” Na beëindiging van de Junior Museumcommissie bleef wel het idee van samenwerken met jongeren overeind. Daarom werkt het Centraal Museum nu veel samen met ROC's en met HBO's. Reeskamp: “Onze aanpak is nu breder. We streven naar een publieksparticipatieprogramma voor alle leeftijden en onderzoeken steeds of we kunnen samenwerken met een HBO of MBO. Daarbij kijken we of het voor zowel de oplei-

“De studenten kregen voor hun inzet een vrijwilligersvergoeding. Daar hebben we bewust voor gekozen, om ze te laten zien dat we ze serieus namen.”

Sigrid Noordijk, medewerker educatie van het Centraal Museum in Utrecht

Werkplaats bij de tentoonstelling *Stof tot nadenken*, Alexander van Slobbe (foto: Centraal Museum, Dea Rijper).

ding als ons interessant is om samen te werken. Het is het mooiste als het lukt om een leersituatie te creëren binnen je museum. Zo had modeontwerper Alexander van Slobbe voor de duur van de tentoonstelling over zijn werk *Stof tot nadenken* een patroon vrij gegeven, JOY-CM. We hebben toen bij de tentoonstelling een werkplaats ingericht met tien naaimachines, een patroontafel, naaistijles en stoffen. Bezoekers konden aan de slag met het patroon en studenten Fashion en communication van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht verzorgden workshops kleding maken. En iedere donderdag kwamen MBO-studenten om bezoekers te helpen met het patroon. Bij beide groepen studenten was de tentoonstelling helemaal opgenomen in het lesprogramma van hun opleiding. We willen op deze manier verder in de toekomst. Voor ons staat participatie van de bezoeker voorop, dus ook van de jongere. We willen hem iets laten doen en ervaren. En daarbij denken we er niet voor terug om grenzen te verkennen.”

Jongerevenement

Ook het Bonnefantenmuseum in Maastricht zet jongeren in. Paradedepaardje van het museum is M2LIVE, het jongerevenement vóór en dóór jongeren dat het museum sinds 2005 organiseert. Chantal Thomassen, educatief medewerker: “Jongeren gaan uit eigen beweging wel naar een film, maar een museum zit niet direct in hun belevingswereld. Wij proberen ervoor te zorgen dat het gewoner wordt voor ze om naar een museum te gaan en dat ze een meer open en geïnteresseerde houding krijgen ten opzichte van musea.”

Tijdens M2LIVE, dat tijdens het laatste weekend van januari plaatsvond en waar ruim 4000 bezoekers tussen 12 en 25 jaar op af kwamen, stond het museum op zijn kop. Tussen twee uur 's middags en twee uur 's nachts waren er op zaterdag zo'n 90 muziekovertreders van jong talent (van lounge, klassiek tot bands en dance) en de uitreiking van de M2LIVE Filmprijs was op zondag (waarvoor een kleine

80 films van studenten van academies in Nederland, België en Duitsland waren ingestuurd). Daarnaast waren er talloze Art trips, rondleidingen die worden verzorgd door studenten- en jongerengidsen. Alle scholen voor voortgezet onderwijs in Maastricht, het kunstvakonderwijs en de Universiteit Maastricht worden ieder jaar benaderd met de vraag of er leerlingen of studenten zijn die interesse hebben om een opleiding tot gids te volgen. Jongeren die geselecteerd worden, moeten zich zeven weken lang twee maal in de week buiten schooltijd bij het museum melden voor de cursus.

Thomassen: “In het begin kostte het wel moeite om jongeren binnen te halen, maar inmiddels zijn er op scholen enthousiaste mensen die vertellen wat we doen en op die manier zorgen voor nieuwe aanmeldingen. En er melden zich ook spontaan jongeren. Ze zijn allemaal heel verschillend, van vmbo tot speciaal onderwijs en van gymnasium tot universiteit. Er zijn er bij die absoluut niet kunnen presenteren, maar die koppelen we dan aan een ander die dat wel goed kan, zodat er toch iets moois ontstaat. We zorgen ervoor dat iedereen in zijn kracht komt te staan. De jongeren die zich melden zijn óf de jongeren met een grote nieuwsgierigheid naar kunst, zeg maar de kunsthistorici in de dop. Of het zijn jongeren die thuis niet zoveel te doen hebben en dit als een kans zien. Ze laven zich aan de aandacht die ze krijgen. Vaak is het onderling ook heel gezellig en dan is er nog M2LIVE als de apotheose. Een van de sterke dingen is dat we niet een heel jaar lang inzet verlangen. Maar zeven weken knallen brengen ze wel op.” Het Bonnefantenmuseum betaalt de jongeren niet, want de activiteiten en de Art trips vinden alleen plaats tijdens het M2LIVE-evenement. “Er zijn wel studenten die zo getalenteerd zijn dat ze doorgroeien tot professioneel gids. Daarvoor moeten ze dan wel een opleiding volgen. Dan betalen we ze uiteindelijk gewoon een volwaardig honorarium.”

“Een van de sterke dingen is dat we niet een heel jaar lang inzet verlangen. Maar zeven weken knallen brengen ze wel op.”

Chantal Thomassen, medewerker educatie van het Bonnefantenmuseum in Maastricht

Blikopeners in de gerenoveerde oudbouw van het Stedelijk Museum (foto: Lorelei Heyligers).

Leukste bijbaan

Peer education is interessant en het kan een museum veel goeds brengen. De musea concluderen wel dat je er niet te zeer op moet rekenen dat iedere jongere vanzelfsprekend en langdurig een heel netwerk van bekenden achter zich aan het museum intrekt. Hoewel het bij het Bonnefanten nog wel eens voorkomt dat een jongere ook na M2LIVE terugkomt met zijn klas. Thomassen: “Om hun netwerken aan te spreken, zetten wij voor M2LIVE heel erg in op digitale nieuwsbrieven. Die kunnen jongeren met één druk op de knop doorsturen naar hun relaties. Dat zijn er soms honderden.”

Het Stedelijk Museum nodigt dit jaar alle scholen en opleidingen uit voor een rondleiding van de eigen medeleerling of –student, om ervoor te zorgen dat iedere Blikopener toch zijn eigen netwerk meeneemt naar het museum. Van Gastel: “Al die Blikopeners zitten op een school en in een klas. We willen dat minimaal die eigen klassen naar het museum komen. Dat is heel spannend voor die Blikopeners, want hoe krijg je je eigen vrienden stil? Dat vereist autoriteit. Aan de andere kant geeft het je ook status. Want jij bent de Blikopener van j ouw school. Inmiddels zijn veel directies en docenten er maar wat trots op dat hun school op deze manier vertegenwoordigd is. De Blikopener wordt echt een begrip.”

Elk museum zet de jongeren anders in. Maar alle drie willen ze graag met hen samenwerken. Het Stedelijk Museum hoopt zelfs nog minstens tien jaar door te gaan met de Blikopeners. Hulshoff Pol: “Het succes komt niet alleen omdat het voor jongeren de leukste bijbaan van Nederland is, maar ook omdat iedereen ervan overtuigd is dat deze aanpak zinvol is. Deze aanpak heeft effect op de jongeren zelf, de school, op het museum, de staf en de organisatie.”

Meer informatie

- Stedelijk Museum
Rixt Hulshoff Pol
Marlous van Gastel
m.vangastel@stedelijk.nl
- Bonnefantenmuseum
Chantal Thomassen
thomassen@bonnefanten.nl
www.bonnefanten.nl
- Centraal Museum
Eveline Reeskamp
Sigrid Noordijk
snoordijk@centraalmuseum.nl
www.centraalmuseum.nl
- Tate Modern
www.tate.org.uk/modern
- Whitney Museum of American Art
www.whitney.org

Publicaties

- *Blikopenerboek*, uitgave Stedelijk Museum Amsterdam, educatie en publieksbegeleiding, augustus 2010
Bestellen: blikopeners@stedelijk.nl
- *Report International Blikopeners / Eye Openers Symposium: Connecting Young People and Cultural Institutions*,
Downloaden via: www.stedelijk.nl

Meer voorbeelden van peer education? U vindt ze op Cultuurplein.

Zijn jongeren nodig om andere jongeren zich te laten interesseren in kunst? Reageer op Cultuurplein.

Eerder verschenen artikelen over dit onderwerp? U vindt ze op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Harry, Max en Julian in actie. Elke spatie is een opname (foto: Yvonne van Osch).

Werken als beroepskunstenaar in de klas: dichtbij ideaal

Rozemarijn Tromp is animator en illustrator. Als Bik'er geeft ze workshops animatie. Mooi werk. Leerzaam, inspirerend en dubbel profijtelijk, want je verdient er geld mee én bouwt er nuttige contacten mee op. De nadelen? Die mogen geen naam hebben.

Besneeuwde jassen, geplette boterhammen, feestelijke opwinding. Het is de laatste dag voor de kerstvakantie en het Emmense Esdal College trakteert zijn leerlingen op een ochtend vertier. De sufgestudeerde brug- en andere piepers mogen een workshop naar keuze komen doen. Percussie, drama, animatie, voor elk wat wils. Plaats van handeling: het Centrum voor de kunsten CQ.

Bij de eerste djembéklanken schuift uit de sneeuw een jonge vrouw naar binnen achter een steekkar. Rozemarijn Tromp, met haar spullen, uit Groningen. In lokaal B05 zitten haar zeven jeugdige cursisten al klaar.

Ze zijn opmerkelijk zoet. Vijf van hen komen uit de eerste, één komt uit de derde en één uit de vierde. De groep gaat deze ochtend een korte animatie maken. Stilstaande beelden die tot leven komen wanneer ze na elkaar worden vertoond. "Jullie kennen misschien de toverlantaarn of zoötroop?" Rozemarijn laat een ronddraaiend trommeltje zien met een springende vis, de essentie van animatie. Het groepje knikt, geen vragen tot nu toe. Dan volgt een kort filmpje van haarzelf: een tweedimensionaal figuurtje dat

opstaat uit een vel papier, op een boek kruipt, een duik neemt en terugkeert naar zijn oude staat. Simpel, maar beeldend en subtiel. Bij sommige kinderen is het eerste enthousiasme voelbaar. Gaan we zoiets zelf maken?

Gestructureerd

De handelingen van de Bik'er verraden de routine die ze de afgelopen drie jaar in zo'n 150 workshops heeft opgebouwd. "Een van de belangrijkste dingen die ik geleerd heb", zegt Rozemarijn, "is dat je gestructureerd moet werken. Eerst vertellen wat we gaan doen, een uitleg, een demonstratie, nog wat vragen en dan aan de slag. Een korte workshop duurt maar 2,5 uur, je mag geen tijd kwijtraken. Gek genoeg vond ik het in het begin moeilijk om mijn eigen werk te laten zien. Dat is toch niet representatief als lesmateriaal, dacht ik. Het is iets wat je moet leren. Je staat als kunstenaar voor de groep, niet als juf. Heel prettig en bevrijdend."

Inmiddels zitten de deelnemers in twee groepjes gebogen over hun storyboard: een in vakken verdeeld papier waarop ze de scènes van het filmpje schetsen. Beide groepen hebben opvallend weinig aansporing nodig, de samenwerking lijkt bijna vanzelf te gaan. Interessant, vindt Rozemarijn, die zowel in het basis- als in het voor-gezet onderwijs lesgeeft. "Leerlingen gluren toch vaak naar elkaar om te zien of het wel cool genoeg is wat ze doen. Dat scheelt per school, per plaats, zelfs per wijk. Je merkt dat in deze groep weinig branie zit, de kinderen zijn eerder wat verlegen. Ik herken dat ook, omdat ik zelf uit deze streek kom. In Groningen is dat wel anders. Je komt daar in sommige wijken wel eens tegenover zo'n stel capuchonjongens, je weet wel, armen over elkaar, onderuitgezakt. Motiveer ons maar eens, stralen ze uit. Ik probeer er niet op te letten, maar vind dat wel lastig. Gelukkig ontgooien ze bijna allemaal zodra ze de eerste resultaten zien."

Een bekend proces voor Bibian Welbergen, dansdocent en organisator van de workshops die dag. Zij ziet de meest geharde straatjongens en -meiden omslaan.

"Je staat als kunstenaar voor de groep, niet als juf. Heel prettig en bevrijdend."

Rozemarijn Tromp, animator en illustrator

"Dan zie je ze ineens denken: wát, is dít cultuur? Hiphop, trommelen, rappen? Maar dat kán ik, dat snap ik! Ze zien dat er meer is dan *World of Warcraft* en SBS6. Prachtig om mee te maken."

Nieuwe manieren

In lokaal B05 zal het zo ruig niet hoeven, sommige wangen zijn nu al rood. Een groepje heeft een sneeuwstorm als onderwerp gekozen: witte stippen die dwalen over blauw papier. Het andere groepje heeft als onderwerp het blussen van een vuurwerkbrand. Ze leggen de uitgeknipte onderdelen onder de camera, die bovenop de tafel op een statief zit en is verbonden met een laptop. Met elke druk op de spatiebalk wordt een beeldje vastgelegd.

Rozemarijn blijft erbij, geeft instructies, stelt vragen. Ze heet 'mevrouw'. "Mevrouw, de camera doet gek." "Mevrouw, kunt u helpen inzoomen?" Een van de derdeklassers heeft een oplossing bedacht om de brandweer-auto achter het huis te laten verdwijnen. Hij knipt hem niet af, maar vouwt hem dubbel. "Goed idee," zegt Rozemarijn, "daar zou ik zelf niet opgekomen zijn."

Ja, ze leert wel vaker wat. "Nieuwe manieren om beweging weer te geven. Maffe kleuren, gekke vormen, je staat er soms versteld van." Of het nooit verveelt, elke keer hetzelfde verhaal? "Nee, want de leerlingen, de dynamiek en het resultaat zijn elke keer anders."

Rozemarijn kan het weten. Ze is jong, 28, maar groen is ze zeker niet. Voor haar afstuderen aan de Academie Minerva in Groningen gaf ze op eigen initiatief workshops in de naschoolse opvang. Eén camera, één laptop, altijd volle bak. Ze had wat didactische ervaring als leider bij de scouting en toen ze in 2005 van de academie kwam, werkte ze voor 20 uur in het Stripmuseum

Toverlantaarn van Rozemarijn Tromp (foto: Rozemarijn Tromp).

Iris, Rebecca en Stijn maken zich op om een animatie te maken (foto: Yvonne van Osch).

Het filmen van vallende sneeuwvlokjes (foto: Yvonne van Osch).

als workshopbegeleider en organisator van educatieve projecten. De resterende 20 uur wilde ze als freelance animator en illustrator aan de slag. Of zou het misschien toch te eenzaam zijn? De Bik-opleiding zette haar op het goede spoor.

“Ik ben heel tevreden met hoe het nu gaat”, zegt ze. “Op maandag doe ik workshops in een kunstencentrum in Groningen en op dit moment werk ik elke vrijdag op een vaste middelbare school aan een project over Bommen Berend, een bekend Gronings feest en aan *Knowing you, knowing me*, een culturele samenwerking met scholen uit India en Israël. Daarnaast werk ik mee aan verschillende kunstprojecten en... tja, dan zou ik ook nog een dag voor mezelf werken, als vrij kunstenaar. Maar dat schiet er soms bij in.”

Dilemma

Het is, aldus Rozemarijn, het belangrijkste nadeel van haar werk. “Bik’er zijn is leuk en levert wat op. Via de opleiding kom je in contact met scholen en culturele instellingen en als je eenmaal in het circuit zit, rol je makkelijk van het ene in het andere. Dat is luxueus: het houdt je gaande en scherp, je weet precies wat overal aan de hand is. Maar het kan ook moeilijk zijn als je grenzen wilt stellen.”

“O ja, dat dilemma ken ik,” zegt een collega-kunstenaar

“Bik’er zijn is leuk en levert wat op. Via de opleiding kom je in contact met scholen en culturele instellingen en als je eenmaal in het circuit zit rol je makkelijker van het ene in het andere.”
Rozemarijn Tromp, animator en illustrator

van een oudere generatie die is aangeschoven. “Heb je te veel klussen, dan kom je niet aan vrij werk toe. Heb je te weinig, dan werk je ook niet relaxed. We kennen het allemaal!” Zelf is deze vrouw, Nelleke Berg, behalve beeldend kunstenaar onder andere rekvisietenmaker, activiteitenbegeleider in de psychiatrie, coach en kunstdocent. Ja, geeft ze toe, een normaal mens zou er doodmoe van worden, “maar als je niet shopt, red je het niet in dit vak.” Of dat erg is? Ze herinnert zich nog de nadagen van de BKR. Sommige kunstenaars kwamen voor twaalfen hun bed niet uit, velen voelden zich gekweld en onbegrepen. Nee, vindt ze, net als Rozemarijn, dan veel liever zo.

Ondertussen loopt de workshop in B05 op zijn einde. “Ik had best nog langer door willen gaan”, zegt een jongetje uit de vuurwerkgroep. Alle ogen zijn op het grote scherm gericht. En het resultaat mag er zijn. “Het ziet er cool uit”, zegt het blonde meisje dat de hele ochtend nog nauwelijks iets heeft gezegd. “Ik had niet gedacht dat we dit zouden kunnen.”

Meer informatie:

- Over de workshops van Rozemarijn: www.nelum.nl
- Over CQ in Emmen: www.cqcentrumvoordekunsten.nl

Een BIK’er bij u in de klas? Op Cultuurplein vindt u praktische informatie.

Heeft u goede ervaringen met BIK’ers? Deel ze op Cultuurplein.

Eerder verschenen artikelen over dit onderwerp? U vindt ze op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Rineke Dijkstra, *The Crazy House*,
tentoonstelling in De Hallen Haarlem.

John W.M. Leek, hoofd Onderwijs /
Projectleider mediawijsheid bij het
Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid
over de foto's van Daan Paans.
(volg John Leek op Twitter: twitter.com/johnwleek)

**“De foto's tonen kinderen en jongeren in actie, inter-
actie. Er is betrokkenheid. Uit oprechte verwonde-
ring of enthousiasme worden objecten aangeraakt
of erg dicht genaderd. Je voelt het ongemak van
suppoost en curator bij de twee meisjes die *hands
on* een portret van ogenschijnlijk een leeftijds-
genoot onderzoeken. Aanraken is voor jongeren een
gebruikelijke wijze van communiceren. Niet altijd
wordt duidelijk gemaakt wat wel en niet aangeraakt
mag worden.**

Kinderboekenmuseum, Den Haag

Tropenmuseum, Amsterdam

Het witte paviljoen met de twee meisjes erin is schijnbaar bedoeld om interactie en aanraken te stimuleren. Deze omgeving lijkt dus bedoeld om gericht en actief onderzocht te worden. De kinderen bij de zwarte man met blanke baby bewaren nog enige gepaste afstand. Ze lijken in afwachting van de betekenis van dit beeld. Aanraking is hier ongepast. Zouden ze het beeld begrijpen? Moet het begrepen worden? Hoe om te gaan met dubbelzinnige boodschappen als deze en de verwondering van jongeren? Hebben we hier een spanningsveld tussen 'uitleggen' en 'verwondering oproepen'?

Jongeren houden van activiteiten en omgevingen waar uitdaging is, fysiek of ook intellectueel. De

vraag is hoe dit binnen het museum te faciliteren. Interactieve exhibits zijn populair, maar kostbaar en niet altijd een antwoord op het vinden van meer diepe inhoud of betekenis. De foto's tonen de meest essentiële rol van musea en science centra voor het bereiken van jong publiek: het weten te raken van de belangstelling van deze doelgroep. Wat de foto's nog niet laten zien, maar als belofte in zich hebben, is het optreden van leerervaringen. Wat leren de kinderen die gegroepeerd staan in de schilderijen-zaal? Wat maakt dat hun belangstelling wordt getrokken in een omgeving waar geen nieuwe media zijn? Gaat het hier om een essentieel element van cultuuroverdracht: het verhaal?

Museum Boymans van Beuningen, Rotterdam

Dit is een ander interessant aanknopingspunt naar jong publiek, namelijk storytelling. Niet te zien op de foto's zijn ook de museummedewerkers. Zijn die nodig bij deze interacties? Of bij het faciliteren van de dialoog? Wat in elk geval nodig is, is het maken van de juiste keuzen in inhoud en vorm. Als je tenminste deze doelgroep wilt aanspreken. En... een goed bewustzijn van hoe om te gaan met een doelgroep die actie wil, dingen wil aanraken, voelen, ervaren. En dat heeft niet alleen met de zogenaamde 'beleviseconomie' van Pine en Gilmore te maken. Het beleven van cultureel erfgoed werd, aldus deze auteurs, de laatste jaren steeds belangrijker om bezoekers te binden. Jongeren wisten dit allang. Interessant is echter dat de nieuwste theorie

de 'authentieke ervaring' weer meer centraal stelt naast de beleving. Voelen, ervaren en beleven dus, maar van echte dingen. Ook dat raakt jongeren, mits goed aangesproken. Zie de foto's.

Kun je jongeren ook zonder nieuwe media voor musea interesseren? Reageer op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Jazz4kids wil kinderen kennis laten maken met jazz en de instrumenten die daarbij horen (foto: Rob Overmeer).

Improviseren in het PO met Jazz4kids

Suzan Overmeer tijdens een concert van Jazz4kids (foto: Jan Gabe van der Weide).

De Stichting Jazz4kids bestaat pas sinds 2006. Maar de organisatie illustreert duidelijk welke beweging één persoon in gang kan zetten. Want was er voorheen bijna geen aandacht voor jazz in het basisonderwijs, dankzij Jazz4kids zijn er workshops, concerten, een cd, een boek en een stapel nieuwe plannen.

Ze is muziekdocent, auteur, zangeres, trainer, ondernemer en doet het impresariaat voor haar eigen band. Eigenlijk is Suzan Overmeer de verpersoonlijking van de Stichting Jazz4kids. Dat haar werkzaamheden zo'n vlucht zouden nemen, had ze vijf jaar geleden niet voorzien. "Ik werkte hiervoor als muziekdocent op een kunstmagneetschool en als muziekconsulent bij kunstencentrum Koorenhuis in Den Haag. Daar zag ik dat sommige methodes wel aandacht besteden aan bijvoorbeeld blues of improviseren, maar dat het meestal niet gekoppeld was aan jazz. Ik kon eigenlijk niets vinden over jazz voor jonge kinderen. Terwijl muziekdocenten en collega's bij centra voor de kunsten bij navraag aangaven daar wel behoefte aan te hebben. Ik heb toen, als groot jazzliefhebber en uitvoerder, besloten om zelf materiaal te maken."

Het eerste project was een lesboek met liedjes (op cd) en lessen die voor leerkrachten op school uit te voeren waren. "Uitgeverij De Toorts in Haarlem, een specialist in muzikeducatieve uitgaven, was al vrij snel geïnteresseerd. Mits er subsidie bijkwam. Maar om subsidie te krijgen, moest er sprake zijn van een rechtspersoon. Daarom heb ik de Stichting Jazz4kids opgericht."

Het doel van de stichting is om kinderen op een actieve manier te laten kennismaken met jazzmuziek en improvisatie waardoor wellicht een begin wordt gemaakt met een leven lang genieten van jazzmuziek. "Vervolgens heb ik subsidie aangevraagd bij het Prins Bernhard Cultuurfonds en het SNS Reaalfonds. Tot mijn blijdschap hebben die twee fondsen samen ruim 25.000 euro gegeven. Daarmee kon het boek *Jazz in de klas* worden gemaakt."

Kleine stapjes

Het boek (geen methode) bevat 12 jazzliedjes: vier voor de onderbouw, vier voor de middenbouw en vier voor de bovenbouw. Per lied zijn diverse lesopdrachten beschreven, allemaal vanuit de invalshoek: improvisatie en/of eigen inbreng van de leerlingen. De improvisatieopdrachten zijn allemaal in kleine stapjes beschreven. "Ik heb geprobeerd om de manier waarop jazzmuzikanten leren improviseren, vanuit bestaande motieven over een akkoordenschema, door te voeren naar het improviseren met kinderen: begin met een ritmisch motief en laat kinderen dat dan zelf veranderen waardoor er nieuwe muziek ontstaat. Met kleuters werk ik bijvoorbeeld met woordritmes, bij de bovenbouw wordt er al met kleine melodische motieven geïmproviseerd."

Overmeer vond het bij het ontwikkelen van de lessen belangrijk dat veiligheid voorop staat. "Kinderen moeten zich veilig voelen in een groep. Een kleuter denkt al snel als hij een viool in handen heeft dat hij goed viool kan spelen, oudere kinderen generen zich toch sneller. Vandaar dat er ook diverse werkvormen in het boek zijn beschreven met als doel een veilige sfeer in de groep te creëren. Uitgangspunten: iedereen is even belangrijk, iedereen draagt evenveel bij, respect voor elkaars muzikale creativiteit. Leren door doen is het motto."

Muziekdocent Annemieke Veenhuysen van basisschool 't Palet in Gouda werkt al enkele jaren met het boek *Jazz in de klas*. "Destijds las ik in een plaatselijk krantje dat er een nieuw muziekboek gelanceerd zou worden in Gouda. Dat gebeurt hier niet zo vaak, dus ik ben naar de bijeenkomst gegaan. Toen ik daar kwam, speelde er een leuke jazzband. Dat was de band van Suzan Overmeer. Ze liet de aanwezige kinderen meedoen en dat sloeg direct enorm aan."

"Kinderen moeten zich veilig voelen in een groep. Een kleuter denkt al snel als hij een viool in handen heeft dat hij goed viool kan spelen, oudere kinderen generen zich toch sneller."

Suzan Overmeer, Jazz4kids

“Veel mensen denken dat jazz ongrijpbaar is, maar het boek *Jazz in de klas* is heel toegankelijk gemaakt.”

Annemieke Veenhuysen, muziekdocent op basisschool 't Palet in Gouda

Veenhuysen schafte het boek aan en ging er in de klas mee aan de slag. “Het boek zit goed in elkaar. De lessen zijn duidelijk uitgelegd en kinderen leren over de klanken van jazz, wat improviseren is, wat ritme inhoudt, over de bezetting van een jazzband, ze moeten bewegen, luisteren, meezingen, het zijn echte doe-liedjes. Doordat al deze activiteiten geïntegreerd zijn, sluiten ze bovendien goed aan bij de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie, want daarin wordt dit genoemd. Veel mensen denken dat jazz ongrijpbaar is, maar dit is heel toegankelijk gemaakt. Ik vind Suzan echt een vernieuwer.” De muziekdocent mist wel één ding: een karaoke-cd. “Ik speel zelf piano, maar soms zijn de akkoorden lastig.

Ik denk dat met een karaoke-cd erbij ook de collega's die geen noten lezen er vaker gebruik van zouden maken.”

Verschillende trainingen

Overmeer merkte zelf ook al snel dat leerkrachten zonder muzikale achtergrond soms moeite hebben om ermee aan de slag te gaan. “Ze denken dat het moeilijk is om les over jazz te geven. Daarom geef ik trainingen bij het boek. Trainingen in improviseren met kinderen geef ik aan leerkrachtenteams, aan docententeams van muziekscholen en op landelijke studiedagen voor muziekdocenten.”

Daarnaast ontstond al vrij snel vanuit de liedjes van het boek een concert. “Met Søren Ballegaard, Jens Larsen, Olaf Meijer en Thorsten Grau vorm ik sinds 2007 de band Jazz4kids. Met deze band voeren we inmiddels twee educatieve en interactieve jazzconcerten op: *Jazz4kids IN CONCERT* en *Jazz4kids OP REIS*. In beide concerten

Kinderen kunnen tijdens de concerten van Jazz4kids actief meedoen (foto: Jan Gabe van der Weide).

“Het actief meedoen is heel naturel geïntegreerd in de voorstellingen.”

Dorothe Joosen, programmacoördinator van Kunst Centraal

(vooral geschikt voor de groepen 3-4-5) ‘leren’ de kinderen al spelenderwijs over jazzmuziek.”

Er is veel animo vanuit scholen voor deze concerten, die op school of in kleine theaters worden uitgevoerd. Sinds 2008 heeft de band al zo’n 200 keer gespeeld. Kunst Centraal in de provincie Utrecht biedt het concert in het kunstmenu aan voor groep 3 en 4.

Programmacoördinator Dorothe Joosen: “Scholen zijn vaak verbaasd dat er jazz wordt aangeboden. Dat is zeker voor deze leeftijdsgroep niet vanzelfsprekend. Daarnaast kunnen leerlingen zelf actief meedoen in de voorstelling met klappen en meezingen. Soms met de hele zaal en soms met een paar kinderen op het podium. Dat actief meedoen is heel naturel geïntegreerd. Dit zijn professionele muzikanten en bovendien heeft Jazz4kids er ook nog een goede lesbrief bij, waardoor het kunst-educatieve gehalte prima is.” Joosen geeft aan dat ze deze concerten vooral geschikt vindt voor jongere kinderen. “Het zijn eenvoudige, laagdrempelige liedjes. Voor groep 7 en 8 zou ik toch wat experimentelers doen.” Overmeer geeft voorafgaand aan de concerten ook regelmatig workshops op scholen. Of soms worden de workshops los aangevraagd. “Ik ga dan een uurtje aan de slag met kinderen en leer ze wat improviseren is. Het ligt uiteraard een beetje aan de leeftijd wat ik precies doe. Begrippen als syncopes zijn lastig om uit te leggen, maar niet zo lastig om te zingen, als het maar natuurlijk klinkt. Op die manier krijgen kinderen ook de ‘swing’ van de jazz mee. Heel grappig dat vaak ook leerkrachten verbaasd zijn dat jazz zo leuk is!”

Naast het boek, de trainingen, workshops en concerten is er inmiddels ook een luister-cd verschenen: *Jazz4kids OP REIS*, met liedjes uit beide concertprogramma’s. “We hebben deze cd vooral uit passie gemaakt, om kinderen zoveel mogelijk kennis te laten maken met jazzmuziek. Het is misschien niet echt een educatieve cd, maar kinderen leren zo wel genieten van jazzmuziek.”

Veel meer plannen

De activiteiten zijn al omvangrijk, maar Overmeer heeft nog meer plannen. Nog in het ‘subsidieaanvraagstadium’ is *Jazzmuziek op bezoek*, een project waarbij drie jazzmuzikanten op bezoek komen in de klas en daar een miniconcert plus een workshop geven. “Ik ga het samen met twee bandleden of andere jazzmuzikanten verzorgen. Het idee is om kinderen te laten participeren en improviseren en ze de beleving van het meespelen met een jazzcombo mee te geven. Een ontmoeting met ‘echte’ jazzmuzikanten zorgt hopelijk ook voor onvergetelijke momenten voor de kinderen. Bij de workshop komt ook lesmateriaal, zodat het niet als losse flodder op school terecht komt. Dit project kan juist als verdieping dienen voor een muziekleerlijn op school.”

Overmeer heeft ook nog op haar verlanglijstje staan om

speciaal wat voor kleuters te ontwikkelen en meer met muziekscholen te doen, ze zou een educatief concert met een bigband willen maken om over de pabo’s nog maar niet te spreken. Tegelijkertijd realiseert ze zich dat de organisatie kwetsbaar is, omdat die vooral draait op haar inzet. “Ik ben de grote motor achter alle projecten, maar ik zou het uiteraard niet kunnen doen zonder mijn band en het bestuur van de stichting. En ik werk nu wel samen met iemand die mij kan vervangen als ik ziek ben op de dag van een concert. Ik realiseer me dat ik mensen moet gaan opleiden en moet gaan kijken wat anderen van mij kunnen overnemen. Want als Jazz4kids blijft groeien, kan ik niet alles zelf blijven doen.”

Cover van het boek *Jazz in de klas*
(foto: Uitgeverij de Toorts).

Meer informatie

Jazz4kids

Suzan Overmeer

www.jazz4kids.nl

Een filmpje van een concert van Jazz4kids is te zien op: www.cultuurplein.nl

Op Cultuurplein staan meer praktijkverhalen van instellingen.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Nieuwe museumlessen in het Rijksmuseum van Oudheden

Het Rijksmuseum van Oudheden biedt in 2011 twee nieuwe museumlessen voor groep 6 tot en met 8. In de museumlessen over de nieuwe afdeling *Archeologie van Nederland* maken leerlingen kennis met het dagelijks leven in Nederland in vroegere tijden. De les begint met een klassikale introductie door een museumdocent, die na afloop ook de klassikale evaluatie verzorgt. Met een 'speurboek' doen de kinderen in groepen zoek-, doe- en kennisopdrachten en maken ze puzzels en tekeningen. Naar keuze is nadruk te leggen op 'Nederland in de prehistorie' of 'Nederland in de Middeleeuwen'. In de andere nieuwe museumlessen *Nieuws uit het Midden-Oosten*, vernoemd naar de gelijknamige tentoonstelling, gaan kinderen als journalist op zoek naar het rijke verleden van de landen in het Midden-Oosten. De geschiedenis van deze regio leert de kinderen de vaak eenzijdige nieuwsberichten die ze kennen van TV, internet en krant, te nuanceren. De les bestaat uit een klassikale

introductie door een museumdocent, een korte film, een groepsgewijs bezoek aan de tentoonstelling en een plenaire, interactieve eindopdracht. Tijdens de eindopdracht maken de kinderen een eigen krant over het Midden-Oosten. Leerkrachten kunnen voorafgaand aan een schoolbezoek alvast gratis een kijkje nemen. Beide museumlessen duren circa 2 uur.

Meer informatie en reserveren: www.rmo.nl/basisonderwijs of 071-5163 163

Kosten: € 75,- per groep (maximaal 35 leerlingen), probeerles voor docenten is gratis

Nederlandse auteurs in beeld gebracht

Het project *Literaire Roadtrip* van het Letterkundig Museum heeft een Gouden Reiger gewonnen. In *Literaire Roadtrip* komen de 100 belangrijkste Nederlandstalige auteurs tot leven via 100 beeldschermen die korte films vertonen over deze auteurs. De Gouden Reigers worden uitgereikt aan uitmuntende projecten op het gebied van doelgroepcommunicatie met audiovisuele en/of interactieve media. De films zijn ook te bekijken via de website van *Literaire Roadtrip*. Aan het project is ook een docentenhandleiding en een wedstrijd gekoppeld voor leerlingen in het voortgezet onderwijs. Om deel te nemen, moeten leerlingen zich verdiepen in een van de auteurs en de verzamelde kennis omzetten in een verslag en een presentatie. De tien beste inzendingen winnen aan het eind van dit schooljaar een iPad.

Meer informatie: www.literaireroadtrip.nl (zie 'educatie')

Maatschappelijke stage in erfgoed- en (amateur) kunstensector

Vanaf schooljaar 2011-2012 is de maatschappelijke stage verplicht voor alle middelbare scholieren. De maatschappelijke stage bestaat uit het doen van vrijwilligerswerk bij een non-profit instelling. Scholieren verbreden hiermee hun horizon en ontwikkelen hun burgerschapsvaardigheden. Zowel de erfgoedsector als de (amateur)kunstensectorinstututen roepen daarom instellingen op om stageplaatsen aan te bieden. Uit onderzoek van Kunstfactor en de Kunstconnectie blijkt namelijk dat veel scholieren graag in de (amateur)kunstensector stage willen lopen, maar dit nog niet vaak doen. Erfgoed Nederland is al langer bezig met een project om stageplaatsen te ontwikkelen in de erfgoedsector. Inmiddels is er ook een LinkedIn groep voor erfgoedinstellingen die willen communiceren over de maatschappelijke stage (zoek op LinkedIn binnen 'groups' op 'maatschappelijke stages erfgoed').

Meer informatie: www.maatschappelijkstage.nl (algemeen) [www.erfgoednederland.nl/maatschappelijkstages\(erfgoed\)](http://www.erfgoednederland.nl/maatschappelijkstages(erfgoed)) www.cultuurplein.nl/bulletin (*Bulletin Cultuur & School* nr. 58 m.b.t. erfgoed en nr. 65 m.b.t. podiumkunsten)

Leerlingen ontmoeten Kader Abdolah op de *Dag van de Literatuur* (foto: Chris van Houts).

Dag van de Literatuur

Op donderdag 17 maart 2011 vindt in de Doelen in Rotterdam voor de 12e keer de *Dag van de Literatuur* plaats, Nederlands grootste eendaagse literatuurfestival voor leerlingen en leerkrachten van de tweede fase. Silvana Sodde van het organiserende Passionate Bulkboek licht het evenement toe.

Wat is het doel van de *Dag van de Literatuur*?

“Dat leerlingen literatuur gaan zien als iets dynamisch. We willen ze kennis laten maken met de rijkdom en diversiteit van de Nederlandse literatuur en laten zien dat deze ook gaat over onderwerpen die bij hun belevingswereld aansluiten. Door ze kennis te laten maken met schrijvers gaan boeken meer leven. Dit jaar komen onder anderen Adriaan van Dis, Tessa de Loo, Joost Zwagerman, Kader Abdolah, Arthur Japin, Tom Lanoye en Dichter des Vaderlands Ramsey Nasr. Ook laten we ze zien dat literatuur op verschillende manieren kan worden beoefend, door in het programma relaties te leggen tussen literatuur en andere disciplines zoals film, muziek en cabaret. Deze combinatie van ‘hoge’ literatuur met meer populaire kunstvormen zoals muziek, cabaret en stripverhalen zijn echt een vondst. We programmeren bovendien bewust een groot aantal jonge schrijvers, die vaak schrijven over eigentijdse onderwerpen waarin jongeren geïnteresseerd zijn.”

Wat is er in de loop der jaren aangepast om bij nieuwe ontwikkelingen aan te sluiten?

“De invulling van het programma wordt iedere editie geactualiseerd. Zo worden nieuwe auteurs uitgenodigd en wordt er gesproken over huidige tendensen binnen de literatuur. Ook de randprogrammering sluit aan bij de interesses van jongeren. Dit jaar is er bijvoorbeeld een Twittertuin, waar jongeren kunnen tweeten over wat ze die dag allemaal hebben gezien.”

Meer informatie: www.dagvandeliteratuur.nl

Internationaal theaterfestival (0-6 jaar)

Het internationaal theaterfestival *2 Turven Hoog* vindt dit jaar plaats van 1 tot en met 3 april in de Schouwburg Almere en de Kunstlinie Almere en op 9 april op locatie in de Toneelschuur Haarlem. Tijdens de 12e editie van het festival zijn 50 voorstellingen te zien uit binnen- en buitenland. Het programma is gericht op kinderen vanaf zes maanden tot zes jaar (en ouder). Op vrijdag 1 april zijn er besloten voorstellingen voor basisscholen en kinderdagverblijven en is er een debat voor theaterprofessionals. Onder het Nederlandse aanbod bevinden zich onder andere voorstellingen van de theatergroepen de Bonte Hond, het Laagland en toneelgroep Max. Het volledige programma wordt half februari bekend gemaakt.

Meer informatie en reserveren (vanaf 1 maart): www.2turvenhoog.nl en 036-8455 555 (kassa Almere), 023-5173 910 (kassa Haarlem)
Kosten per voorstelling: € 5,- tot € 11,- per leerling

Postbus 51-spotjes voor onderwijs

Ruim 1700 Postbus 51-spotjes zijn het afgelopen jaar door Beeld en Geluid gedigitaliseerd in het kader van het project *Beelden voor de Toekomst*. Bij deze spotjes is lesmateriaal ontwikkeld voor de bovenbouw van het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Aan de hand van vragen, doe-opdrachten en een quiz gaan leerlingen aan de slag met Postbus 51-thema's als Gezondheid, Afval ('Een beter milieu begint bij jezelf') en (in het voortgezet onderwijs) Alcoholmisbruik

('Drank maakt meer kapot dan je lief is'). Het onderwijsmateriaal is voor het digitale schoolbord ontwikkeld en beschikbaar via ED*IT, het digitale onderwijsplatform dat toegang geeft tot beeldarchieven van diverse musea en het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid.

Meer informatie: www.ed-it.nu/postbus51

Masterscripties gezocht voor conferentie en scriptieprijs

Studenten kunnen vanaf januari 2011 voorstellen indienen voor een presentatie van hun masteronderzoek op de *Conferentie Onderzoek in Cultuur-educatie*, die Cultuurnetwerk Nederland dit jaar op 23 juni organiseert met de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht. Op die dag wordt ook voor de tweede keer de Max van der Kamp Scriptieprijs uitgereikt voor de beste masterscriptie op het gebied van kunst- en cultuur-educatie. Ook daarvoor kunnen scripties worden ingezonden (tot 15 april). De winnaar krijgt 1000 euro.

Meer informatie en aanmelden: www.cultuurnetwerk.nl/onderzoekskonferentie

Rawums Stuhl (foto: Thomas Ernst).

Internationaal dansfestival voor kinderen

Het *Internationaal Stiltefestival* voor kinderen vindt plaats van 14 tot en met 18 mei 2011 in Breda.

Gezelschappen uit Duitsland, Frankrijk, Turkije, Engeland en Letland geven tijdens dit festival acte de présence. Naast openbare voorstellingen op 14 en 15 mei zijn er schoolvoorstellingen van 16 tot en met 18 mei in het Stiltetheater en het Chassé Theater. Bij deze voorstellingen is ook lesmateriaal gemaakt. De producties richten zich op kinderen tussen 4 en 12 jaar. Er worden 4+, 6+ en 8+ voorstellingen aangeboden, bijvoorbeeld de 4+ voorstelling *Rawums*, waarin zwaartekracht een belangrijke rol speelt. Hierin komen alle denkbare vormen van stijgen en dalen, van vallen en opstaan voorbij. Voorstellingen zijn toegankelijk voor alle scholen. Voor scholen in Noord-Brabant is busvervoer beschikbaar via het festival. Kosten: € 4,50 per leerling incl. lesmateriaal (€ 4,- voor scholen uit Breda). Voor scholen in Noord-Brabant zijn de prijzen incl. busvervoer.

Meer informatie en reserveren: www.destilte.nl en 076-5138 125

Kennisatelier Cultuurparticipatie

Het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft in samenwerking met Cultuurnetwerk Nederland de website *Kennisatelier Cultuurparticipatie* gelanceerd. Via deze site krijgen bezoekers toegang tot de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland, met daarin veel onderzoeksrapporten op het gebied van cultuurparticipatie. Daarnaast bevat de site een projectendatabase en is het mogelijk contact te leggen met ambtenaren en onderzoekers. De site is in eerste instantie bedoeld voor ambtenaren, onderzoekers en andere professionals of studenten die zich bezighouden met het thema Cultuurparticipatie.

Meer informatie: www.kennisatelier.nl

Onderzoeken naar het belang van (voor)lezen en schrijven

De afgelopen maanden zijn verschillende publicaties verschenen over onderzoek naar het belang van lezen en schrijven. Basisschoolleerlingen, middelbare scholieren en studenten die in hun vrije tijd lezen, lezen steeds beter in vergelijking tot hun minder vaak lezende leeftijdgenoten. Deze conclusie trekt promovenda Suzanne Mol op basis van 146 internationale, wetenschappelijke studies in haar proefschrift *To Read or Not to Read*. Maar ook creatief schrijven zou gunstige resultaten hebben op (jonge) mensen. Het blijkt leerzaam en gezond, zo is te lezen in twee inventarisaties die Kunstfactor liet doen. Suzanne van Burg inventariseerde bestaand wetenschappe-

lijk onderzoek en bespreekt haar conclusies in *Schrijf je slim*. Volgens haar heeft creatief schrijven effect op het denken, leren, lezen, discussiëren, schrijven, en de prestaties van leerlingen. Mark Mieras vergelijkt in de publicatie *De waarde van schrijven – effecten van creatief schrijven op gezondheid en welzijn* 33 Engelse en Amerikaanse onderzoeken. Creatief schrijven en 'expressive writing' blijken een heel zinvolle bezigheid op vele fronten van gezondheid en welzijn.

Meer informatie en downloaden: *Schrijf je slim* en *De waarde van schrijven*: www.kunstfactor.nl
To read or not to read: www.lezen.nl

Tussenuren Pakketten met themafilms

Movies that Matter biedt *Movies that Matter Tussenuren Pakketten* aan voor de onderbouw en de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. De pakketten kunnen binnen een tussenuur worden behandeld. Voor de onderbouw zijn onder andere *1/1040 Asielbeleid* en *2/1040 Globalisering* beschikbaar. Voor de bovenbouw is er het pakket *1/1040 Mensenrechten shorts*. Een Tussenuur Pakket bestaat uit een dvd met één of meer korte films die (samen) niet langer dan 50 minuten zijn, een korte lesbrieven met een aantal kijkopdrachten, verwerkingsopdrachten en een verdiepingsopdracht. De opdrachten zijn los van elkaar te maken.

Meer informatie en reserveren: educatie@moviesthatmatter.nl of 020-7733 624
Kosten: gratis (een maand lenen)

Van links naar rechts: Dajs Meijers en Patricia van Wetten, Filmhuis Rialto (foto: Rachel Schraven).

Stimuleringsprijs voor Programmaredactie

Dajs Meijers heeft op 26 januari 2011 de stimuleringsprijs voor filmeducatie in ontvangst genomen voor het project *Programmaredactie*. De student vrijetijdsmanagement ontwikkelde dit project afgelopen jaar tijdens haar stage bij het Amsterdamse filmhuis Rialto. In *Programmaredactie* organiseren scholieren uit het voortgezet onderwijs twee filmavonden onder begeleiding van een filmdocent en film- en communicatieprofessionals. Dajs snapt wel waarom dit project heeft gewonnen: "Leerlingen leren hier veel van. Ze moeten alles regelen! Promotie, programmering en productie. Ze krijgen een workshop programmering, waarin ze leren hoe je een film uitkiest, hoe je bij de distributeur komt en vervolgens de film boekt. En ze zorgen zelf voor randprogrammering. Zo maken enkele leerlingen een eigen voorfilm van zes minuten. Van een communicatiebureau leren ze hoe ze promotiemateriaal moeten maken en waar ze op moeten letten bij het ontwerpen van posters. De scholieren waren erg enthousiast over het project. Dat komt denk ik vooral doordat ze veel taken krijgen en doordat ik hen beschouw als gelijkwaardige partners. Zo maak je er echt een team van. Ze krijgen hierdoor echte werkervaring, ze werken met vakmensen en je kunt het doen als CKV-activiteit. Het staat bovendien goed op hun CV. Het prijzengeld (3000 euro, betaald door Koks Gesto, leverancier van onderwijsleermiddelen voor het basisonderwijs red.) kan Rialto goed gebruiken voor de uitbreiding van educatieactiviteiten." De jury van de filmeducatieprijzen noemde het winnende project "een mooi afgerond totaalprogramma" en roemde de "strakke begeleiding en een heldere taakverdeling." Verder waardeerde de jury de doelstelling van het project: "Dit initiatief bevordert niet alleen de liefde voor arthousefilms onder jongeren, maar haalt deze doelgroep met een door leeftijdsgenoten samengesteld programma ook naar het filmhuis."

Meer informatie: www.filmeducatieprijzen.nl en www.rialto.nl

Opleidingen Jeugdliteratuur en Creative writing

In september 2011 start de Universiteit van Tilburg de nieuwe master *Jeugdliteratuur*. Dit is een eenjarige vervolgopleiding voor studenten die een (management)functie ambiëren binnen een uitgeverij, een bibliotheekinstelling, een culturele of onderwijsinstelling, of voor studenten die literatuurwetenschappelijk onderzoek willen doen. Tijdens deze master kunnen studenten zich specialiseren in de geschiedenis en theorievorming van Nederlandstalige en internationale jeugdliteratuur en in ontwikkelingspsychologische en sociologische kenmerken van de lezer. Kunsthogeschool ArtEZ begint daarnaast het komend schooljaar met de studie *Creative Writing*.

Het is de eerste bachelor studie in Nederland die studenten gaat opleiden tot literair schrijver. ArtEZ wil de studenten, naast het trainen op schrijftechniek ook breder opleiden, met veel aandacht voor zelfpromotie en projectmatig werken. Afgestudeerden die geen schrijver worden, kunnen ook aan de slag als docent of als organisator van literaire evenementen. ArtEZ werkt nauw samen met literair productiehuis Wintertuin.

Meer informatie: www.tilburguniversity.edu/nl (master *Jeugdliteratuur*) en www.artez.nl/creativewriting of www.wintertuin.nl/creativewriting (bachelor *Creative writing*)

Erfgoedprojecten gezocht voor onderzoek

Het Europese project AQUEDUCT onderzoekt hoe erfgoededucatie competenties als culturele bewustwording en expressie, ondernemerschap, leren leren of sociale competenties kan bevorderen. Het project zal resulteren in didactisch materiaal en een training op het gebied van erfgoedonderwijs voor docenten en studenten van lerarenopleidingen. Ook worden *good practices* verzameld en pilotprojecten ontwikkeld. De partners in AQUEDUCT, waaronder de Universiteit Leiden, zijn op zoek naar projecten die als voorbeeld van *good practice* beschreven kunnen worden in een te ontwikkelen digitale gids.

Meer informatie: ingrid.gussen@plato.leidenuniv.nl of 071-5273 361

Kwaliteitscan kunstonderwijs

De door SLO ontwikkelde *kwaliteitscan kunstonderwijs* is een instrument voor docenten die betrokken zijn bij het kunstonderwijs in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De scan bestaat uit stellingen over de kwaliteit van het kunstonderwijs op school. Door de scan in te vullen krijgen docenten een totaalbeeld van de huidige en de gewenste situatie. Vervolgens kan het docententeam met *ontwikkelkaarten* aan de slag om het leerplan te verbeteren.

Meer informatie en downloaden: www.slo.nl (zoek op: 'kwaliteitscan')
Kosten: gratis

Vervolg *Regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs?*

Aan het eind van dit jaar loopt de huidige *Regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs* af. Via deze regeling krijgen basisscholen € 10,90 per leerling, bestemd voor cultuureducatie. Het is nog niet bekend of en hoe de regeling wordt voortgezet. *Bulletin Cultuur & School* vroeg drie betrokkenen wat er volgens hen zou moeten gebeuren.

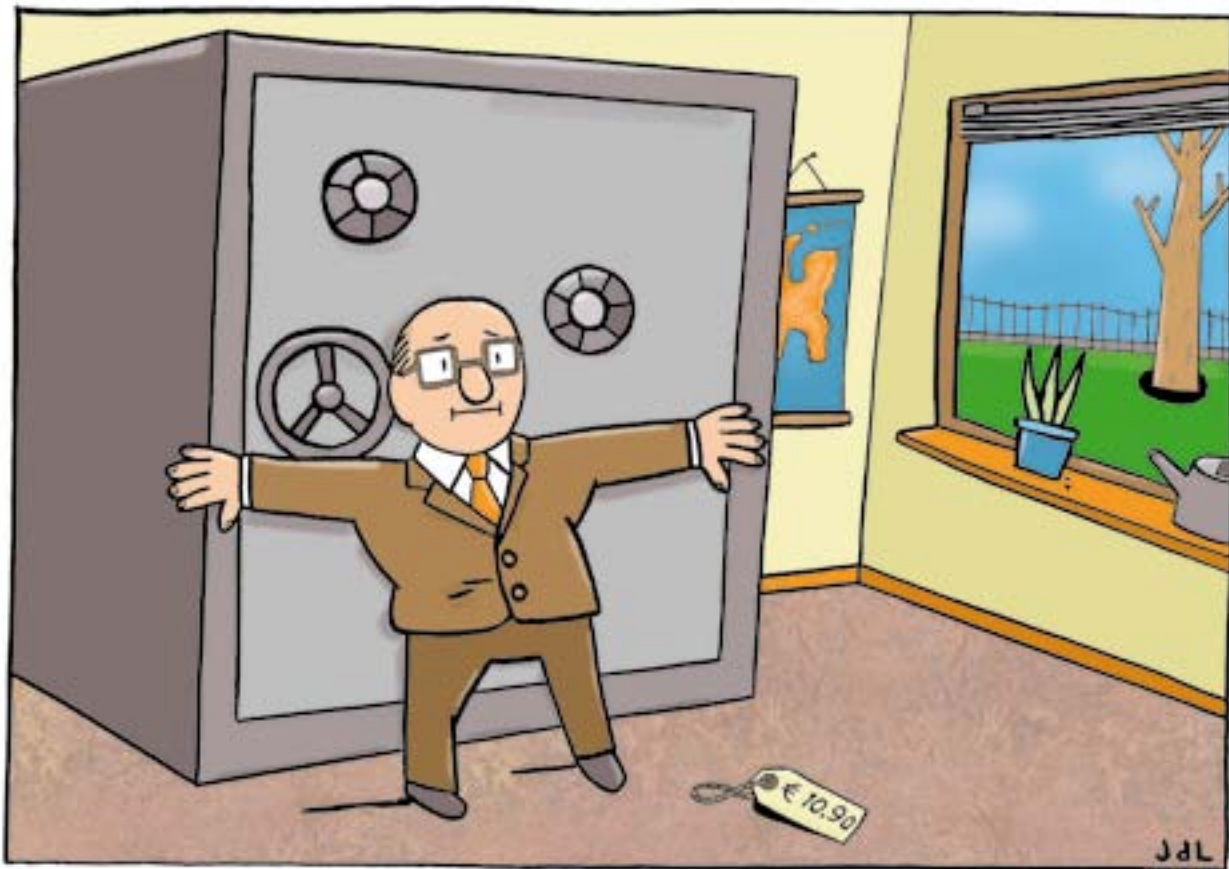
Herman Kuypers, adviseur relatiebeheer bij Kunstbalie (expertisecentrum voor cultuureducatie en amateurkunst):

“Er zijn drie opties: verlenging van de huidige regeling, behoud van middelen maar opgaan in de lumpsum, of wegbezuinigen. Gezien de investering die gedaan is zou de laatste optie dom zijn, een enorme verspilling van middelen, want veel zal als een kaartenhuis in elkaar donderen. Voor optie twee is op (de meeste) scholen cultuur nog onvoldoende verankerd, wetende dat er op (heel) veel scholen nog maar amper begonnen is met een cultuurbeleidsplan, waardoor het de facto ook, zeker voor de cultuursector een verschraling zal betekenen (minder werk plat gezegd). In beide gevallen zijn de kinderen natuurlijk het meest de dupe. In mijn ogen zou de regeling met geoormerkt geld moeten worden verlengd. Dit om de aanvankelijke ambities ook te kunnen realiseren. De regeling beoogde nu juist om via de ICC'ers kunst- en cultuureducatie een plek te geven in het schoolbeleidsplan. Een logisch uitvloeisel daarvan is dat er geld voor de uren van de ICC'er aanhangen en dat deze persoon een budget krijgt waar hij projecten en leerstof mee kan inkopen. Helaas is men op veel scholen nog lang niet zo ver. Ik ken zelfs een school met twee ICC'ers die weigeren iets te doen, omdat ze niet gefaciliteerd worden! Maar zelfs als de gelden worden wegbezuinigd zou er op basis van een goed beleidsplan doorgedaan moeten worden met cultuureducatie. Het is natuurlijk van de zotte dat de extra € 10,90 maakt dat men aan cultuureducatie doet en dat

wanneer dat wegvalt er niets meer zou kunnen. Ook vóór die € 10,90 deden we toch al aan cultuureducatie? Dat is en blijft een kwestie van keuzes maken. Of bestaat het gros van de schooldirecteuren uit PVV-stemmers en durven ICC'ers niet voor 'hun ding' op te komen? Het lijkt verdorie wel of men dit kabinet als een vrijbrief ziet om nu eens eindelijk die vermaledijde cultuur eruit te sodemieteren. Kom op directies, ICC'ers, leerkrachten pak jezelf bij de kladden! Wees creatief! Kunst en cultuur vervlechten in het lesaanbod, maak het onderdeel van geschiedenis, taal, rekenen, naast natuurlijk een autonome plek voor het cultuureducatieve aanbod.”

Jan Tol, hoofd stafbureau van de Stichting Katholiek Onderwijs Volendam (schoolbestuur):

“Wat mij betreft mag het geld van de regeling gewoon in de lumpsum worden opgenomen. De tijd en energie die het kost om subsidies aan te vragen en te verantwoorden weegt niet op tegen wat het oplevert. Dat geldt voor alle subsidies, dus ook voor deze. Je moet scholen niet lastig vallen met onzinnige bureaucratische rompslomp. Zeker niet nu het onderwijs sterk aan het vergrijzen is. We hebben straks alle mankracht nodig voor de klas. Ik ben ook tegen oormerking. Als school moet je zelf kunnen bepalen waar je je geld aan besteedt, dat moet een centrale overheid niet willen bepalen. Er zijn al zoveel mensen in de directe omgeving van een school die mee willen bepalen wat er gebeurt: ouders, gemeente, tal van instellingen en de directies en leerkrachten van de school natuurlijk. Het is dus voor een groot deel afhankelijk van de omgeving wat een school doet. Wij besteden als bestuur een veelvoud van het budget uit de regeling aan cultuur op onze scholen. Wij zetten muziek, drama en dansdocenten in. Want als je het belangrijk vindt, haal je het gewoon uit je lumpsum, daar heb je geen subsidie voor nodig. Vooral de mening van ouders is daarbij sterk bepalend.”

Eugénie van den Berg, bovenschools cultuurcoördinator van Stichting Openbaar Primair Onderwijs IJmond:

“Ik vind dat de € 10,90 voor de bevordering van de cultuurcultuuronderwijs ab-so-luut geormerkt moet blijven! In de eerste plaats om het gebruik van dat bedrag voor cultuurcultuuronderwijs voor de ICC'ers verdedigbaar tegenover hun directeuren te houden. Veel ICC'ers hebben geen idee hoe de geldstromen lopen, want om daar inzicht in te krijgen, moet je namelijk met je directeur om de tafel gaan zitten en de meeste directeuren en ICC-ers, (die het er meestal in hun taakuren bij moeten doen) hebben het veel te druk om daar tijd voor vrij te maken.

Sinds ik bovenschools cultuurcoördinator ben, heb ik in mijn overleg met directeuren al diverse malen gehoord: ‘Ja, maar volgend jaar komt die € 10,90 gewoon bij de lumpsum, dus hoef ik het niet meer te reserveren voor cultuuronderwijs.’ Tegen mij is dat dan (meestal) plagerig bedoeld, maar ondertussen zitten veel directeuren met een krap budget en vraag ik me af hoeveel directeuren de verleiding kunnen weerstaan om van het cultuuronderwijs-budget af te snoepen, wanneer dit niet meer geormerkt is.

Dit speelt natuurlijk geen rol op scholen waar de directeur zelf zeer cultuurminnend is, maar mijn ervaring leert mij dat veel ICC'ers in hun eentje (of *en petit comité*) de cultuurkar moeten trekken met een, wat geld betreft, terughoudende directeur. Kortom, als die € 10,90 geormerkt blijft, scheelt dat voor de ICC'er een hoop geknok om geld, want dan is dat bedrag tenminste duidelijk. En dat is echt al het minimum, want het zou natuurlijk minstens € 15,- moeten zijn!

In de tweede plaats is het blijvend oormerken een goed signaal dat de overheid cultuuronderwijs echt belangrijk vindt. Als je het oormerk weghaalt, lok je bij mensen (en directeuren zijn ook mensen) de gedachte uit, dat andere dingen belangrijker zijn. Met de huidige budgettaire problemen in het onderwijs is dat gevaar levensgroot aanwezig!”

Is het einde van deze regeling de doodsteek voor cultuuronderwijs?

Reageer op Cultuurplein of discussieer mee in de Groep Cultuurplein op LinkedIn.

Eerder verschenen artikelen over dit onderwerp? U vindt ze op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66

Sannah den Engelsen is CKV-docent en cultuurcoördinator op het Greijdanus in Zwolle. Ook is ze docent aan de opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving aan Academie Minerva te Groningen. Daarnaast studeert ze aan ArtEZ Zwolle, ze doet daar de opleiding Master Kunst-educatie. Sannah blogt regelmatig over het CKV-docentschap op www.ckvdocent.nl. Sannah is ook op twitter te volgen: twitter.com/ckvdocent.

Zonder Cultuurkaart terug in de marge

Het is me wat: heb ik een jaar lang geschreven aan een beleidsplan, lijkt het erop dat dit zo de prullenbak in kan! De Cultuurkaart wordt misschien afgeschaft en ik ben benieuwd wat ervoor in de plaats komt. Ik ben somber.

De Cultuurkaart was een noodzakelijke en goede financiële injectie om de opdracht die de overheid wat betreft cultuuronderwijs aan scholen heeft gegeven, ook daadwerkelijk te kunnen uitvoeren. Voor de Cultuurkaart kregen de leerlingen vouchers die ze bij culturele instellingen konden inwisselen. De Cultuurkaart was een grote verandering, niet alleen qua kaart (een pinpasje met een virtueel tegoed) maar ook qua geld. Er werd substantieel meer geld aan de leerlingen gegeven voor culturele activiteiten. Want nu kreeg iedere leerling in elk leerjaar een eigen pas met een tegoed van € 15,-. Met CKV kwam daar zelfs € 10,- bij, dankzij een gift van het VSBfonds.

Met dit geld moesten er ook plannen komen. Ik heb dus gewerkt aan een bestedingsplan en een beleidsplan. Deze Cultuurkaart was dus niet alleen een financiële injectie, het maakte ook dat cultuuronderwijs een serieuze zaak werd voor de scholen. Dit proces is nog steeds gaande, want je hebt niet zomaar een kloppend beleids- en bestedingsplan. Dit kost wat jaren. Er moet namelijk echt anders gedacht worden op scholen: er moet ruimte komen in de roosters, er moet ruimte komen voor het ontwikkelen van een visie en er moet ruimte komen om activiteiten te ontwikkelen. Bij mij op school moet hier nog hard aan worden gewerkt. We zijn er nog lang niet, al is er een beweging in de goede richting gaande. Eindelijk wordt cultuuronderwijs dus serieus genomen en nu wordt dat ding eruit gegooid! Hoe kan dit? Hoe dom is dit? Hoe rampzalig!

Een praktisch voorbeeld: ik koop veel theaterstukken in die op school worden uitgevoerd. Maar we hebben een verschrikkelijk slecht podium. De ruimte is namelijk ook een aula en een centrale doorgang: iedere leerling loopt door deze ruimte om bij zijn kluisje te komen of om naar een ander lokaal te gaan. Zeer ongeschikt, maar ik blijf theater inkopen. Soms huur ik voor een groot bedrag een andere zaal waar de optredens plaatsvinden, soms wordt de hele school bewogen om toch in die ruimte iets uit te laten voeren. Sinds een jaar is iedereen, tot de directie toe, er wel van overtuigd dat er werk van een nieuwe theaterruimte moet worden gemaakt. Dit allemaal dankzij de Cultuurkaart.

En nu valt dat allemaal weg. Denk je dat mijn school nog iets gaat doen aan het upgraden van het podium als er nooit meer een theaterstuk wordt opgevoerd? Terwijl zo'n podium niet alleen voor theaterstukken handig is. Ook presentaties van leerlingen, lezingen, optredens van schoolbandjes, het schoolorkest, etc.

Het waren mooie jaren, waarin cultuuronderwijs eindelijk bezig was een verdiende plek te veroveren binnen het onderwijs. Ik ben bang dat het voorbij is en dat we weer in de marge verdwijnen. Ik blijf mijn best doen, ik vind cultuuronderwijs te belangrijk om verslagen in een hoekje te gaan balen. Maar het kost me wel even tijd om de goede moed weer bij elkaar te rapen. In ieder geval is er nog dit jaar geld beschikbaar en hebben mijn leerlingen budget voor activiteiten. Hier ga ik maar even goed van genieten.

Vindt u de afschaffing van de Cultuurkaart ook een schande? Spreek u uit op Cultuurplein! Of volg de discussie in de Groep Cultuurplein op LinkedIn.

www.cultuurplein.nl/bulletin/66